

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye’deki Savaş Mağduru Engelli Sığınmacıların İhtiyaçları ve Baskı Mekanizmaları Üzerine Niteliksel Bir Değerlendirme*

A Qualitative Evaluation of the Needs and Pressure Mechanisms of Disabled Asylum Seekers Victims of War in Turkey

Gamze GÜNEŞ¹, Buğra YILDIRIM²

¹ Bilim Uzmanı, Sosyal Hizmet Uzmanı, Gaziantep SGDD-ASAM, gunessgmz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8157-7439

² Doç. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, bugra.yildirim@cbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2840-3624

Başvuru: 23.05.2021
Kabul: 13.04.2022

Atıf:
Güneş, G. ve Yıldırım, B. (2022). Türkiye’deki Savaş Mağduru Engelli Sığınmacıların İhtiyaçları ve Baskı Mekanizmaları Üzerine Niteliksel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(2), 605-633.
DOI:10.33417/tsh.1027261

ÖZ

Araştırma, Türkiye’de yaşayan Suriyeli engelli sığınmacıların gereksinimlerini, sorunlarını ve beklentilerini betimlemeyi ve onların yaşam tecrübelerini hak temelli sosyal hizmet perspektifi ile baskı karşıtı uygulama odağında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, nitel metodolojiyle fenomenolojik yaklaşım kullanılarak yürütülmüştür. Araştırmaya SGDD-ASAM bünyesinde Gaziantep ilindeki temsilciliklerinden hizmet alan 20 Suriyeli engelli sığınmacı katılmıştır. Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Veriler MAXQDA 2020 ile kodlanmış ve tematik analiz ile çözümlenmiştir. Katılımcıların önemli bir bölümünün acil sağlık hizmetlerinden faydalanmak amacıyla ülkemize giriş yaptıkları, kimlik problemi nedeniyle sağlık hizmetlerine erişemedikleri, dil bariyerinin hizmetlere erişim ve sürdürülebilirlik noktasında sorunlara neden olduğu ve bireylerin karşılanamayan medikal gereksinimleri nedeniyle sorun yaşadıkları görülmüştür. Karşılaşılan sorunlar ve özel gereksinimler bağlamında katılımcıların en çok altını çizdiği sorunun ve baskı mekanizmasının, ekonomik güçlükler olduğu saptanmıştır. Nihayetinde bu çalışma, engelli sığınmacıların ihtiyaçlar hiyerarşisini ve baskı unsurlarını ortaya çıkarmış ve sosyal hizmet perspektifinden müdahale önerileri geliştirmiştir.

Anahtar kelimeler: Engelli sığınmacı, özel gereksinimler, sosyal hizmet, baskı karşıtı uygulama, ihtiyaç ve hak temelli yaklaşım

ABSTRACT

The aim of this study is to describe the needs, their problems and service expectations of Syrian disabled asylum seekers in Turkey and to evaluate their life experiences with a rights-based social work perspective and anti-pressure practice focus. In the research, phenomenographic research method with qualitative methodology was used. The study was included 20 Syrian disabled asylum seekers who are receiving service from their representatives in Gaziantep province within the scope of SGDD-ASAM. In the study, the semi-structured interview form was applied with the in-depth interview technique. The data were encoded with MAXQDA2020 and analyzed with thematic analysis. It was observed that a significant portion of the participants entered our country in order to benefit from emergency health services, they could not access health services due to identity problems, the language barrier caused problems in terms of access to services and sustainability, and individuals had problems due to unmet medical needs. In the context of the problems encountered and special needs, it was determined that the problem and the pressure mechanism most emphasized by the participants were the economic difficulties. Consequently, the study revealed the hierarchy of needs and pressure elements of the disabled

* Bu çalışma, ikinci yazarın danışmanlığında ilk yazarın “Gereksinimler, Sorunlar ve Beklentiler Odağında Türkiye’de Engelli Sığınmacı Olmak: Sosyal Hizmet Perspektifiyle Bir Değerlendirme” başlıklı yüksek lisans tezinden (2021) üretilmiştir.

asylum seekers and developed intervention recommendations from a social work perspective.

Keywords: *Disabled asylum seeker, special needs, social work, anti-oppression practice, needs and rights-based approach*

GİRİŞ

Günümüzde şiddet içeren çatışmalar göç hareketliliğinin görünür ve hayati sebeplerini oluşturmakta ve çoğu zaman engellilik gibi kalıcı bir sonuca neden olmaktadır. Engelliliğin, şiddet durumlarından kaçan, fiziksel, kronik, zihinsel veya duyuşsal bozukluklar da dâhil olmak üzere, ciddi yaralanmalara ve yüksek riskli durumlara maruz kalan yerinden edilmiş bireyler arasında oldukça yaygın olduğu görülmektedir (Reilly,2008:4). Güncel verilere göre Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2017 yılında dünya genelinde engelli nüfusunun %15'inin yani yaklaşık 10.3 milyon engelli bireyin zorla yerinden edildiğini tahmin etmektedir. Bununla birlikte engelli bireylerin zorla yerinden edilme bağlamında önemli ölçüde eksik tanımlandığı ve raporlandığı öne sürülmekte ve tahmin edilen oranın daha fazla olduğu düşünülmektedir (BMMYK, 2019). Sonuç olarak bu veri eksikliği; toplum içindeki engelli sığınmacıların varlığının ve sığınmacı nüfusu içindeki yaş, cinsiyet, din, menşе ülke, etnik köken veya engellilik açısından çeşitliliğin göz ardı edilebildiği anlamına gelmektedir.

Zorla yerinden edilme durumlarında engelli bireyler, engel sahibi olmayan diğer bireylerle aynı haklara ve temel ihtiyaçlara sahiptir ve onlarla aynı zorluklarla karşı karşıyadır. Ancak engelli sığınmacılar; şiddet, sömürü ve istismar riskinin artmasıyla birlikte yüksek düzeyde damgalanma gibi özel koruma risklerine de maruz kalmaktadır. Risklerin artmasıyla birlikte engelli sığınmacılar insani yardım, eğitim, geçim kaynakları, sağlık hizmetleri ve diğer temel hizmetlere erişimde çok sayıda engelle karşılaşmaya devam etmektedir (BMMYK, 2019). Oliver ve Sapey (1999) de, özellikle yoksulluğun engelli bireylerin haklarına erişmesinde büyük bir sorun olduğunu ve engelli bireylerin yaşadıkları baskı ve eşitsizlikleri hafifletmek için girişimlerde bulunmanın sosyal hizmet uzmanlarının mesleki sorumluluğunda bulunduğunu ifade etmektedir.

Literatürde engelliliğin açıklanma ve anlaşılma ihtiyacı üzerine engellilik, üç temel yaklaşım üzerinden değerlendirilmektedir: tıbbi model, sosyal model ve hak ve ihtiyaç temelli yaklaşım (Strainer, 2010). Sosyal model, engellilerin marjinalleşmesinin birincil nedeni olarak çevresel ve kültürel faktörlere odaklanmaktadır (Barnes ve Mercer, 2003). Bunun yanı sıra Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (2006), engelli bireylerin ihtiyaçlarını dışlayarak farklılık ve eksikliklerini odağına alan tıbbi model yerine, hak ve ihtiyaç temelli yaklaşımın önemini altını çizmektedir. Hak ve ihtiyaç temelli yaklaşım ise, toplumda engelli bireylere yönelik olan olumsuz tutum ve yargılara vurgu yaparak, bireylerin içinde buldukları topluma tam ve etkin katılımını desteklemekte ve toplumun yarattığı engel ve fırsat eşitsizliklerine yönelik sosyal ve hukuki bir korumayı öngörmektedir (Engelli Hakları Ulusal Göstergeleri, 2016). Nitekim bireyleri güçsüzleştiren, marjinalize eden ve baskılayan her türlü yapıya karşı çıkmayı ve böylece sosyal adalete ulaşmayı hedefleyen uygulamaları içeren baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamaları, sosyal uyumun önündeki engelleri ortadan kaldırmayı da amaçlamaktadır (Burkhauser vd.,2002; Tuncay ve İl, 2007). Bu nedenle çalışmanın, hak temelli yaklaşım ve baskı karşıtı uygulama odağında gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür.

Burcu (2015)'unun da belirttiği gibi engelli bireyler; normal olarak tanımlanan bir sistemin içinde toplumsal ayrımcılık ve baskıyla karşı karşıya gelerek dezavantajlı bir konuma itilmektedir. Ancak engelli bireyler, sığınma sürecinde de özel koşullara sahip "savunmasız" bir grup olarak görülmesine rağmen bu koşulların her zaman karşılanmadığı açıktır (Straimer, 2010). Handicap International ve Help Age International (2014), Ürdün ve Lübnan'daki Suriyeli mültecilere ilişkin raporunda, fiziksel, bilişsel veya zihinsel engelli olan mültecilere işaret ederek özel koşulların ve öncelik kavramlarının çoğu zaman yasal söylemlerden ileri gitmediğini ortaya koymaktadır. Politikleşen göç kavramının dönüşümü, engelli sığınmacılar başta olmak üzere *öteki* olarak kabul edilen özel gereksinimli bireylerin karşı karşıya kaldığı eşitsizliklerin görünmezliği ile sonuçlanmaktadır (Burns,2017:1477). Engellilik ve iltica sistemi arasında kaybolan engelli sığınmacıların yaşadıkları bu görünmezlik, yasal ve toplumsal baskı unsurlarıyla şiddetlenmektedir.

Oysaki engelli sığınmacıların deneyimleri, hem engelli topluluğunda hem de sığınmacı topluluğunda bir azınlık grubu olarak ayrı ayrı değerlendirilmeyi hak etmektedir (Harris, 2003: 396). Ancak Suriye'deki iç savaşın onuncu yılına girdiği şu günlerde bile hala Türkiye'deki savaş mağduru Suriyeli engelli sığınmacı ve mültecilere ilişkin kapsamlı veriler bulunmamaktadır. Bununla birlikte yalnızca ülkenin belirli bölümlerinde yapılan çalışmalara (HUGO, 2014; Kaya, 2017; Taşkın, 2018) ilişkin veriler, söz konusu topluluğun büyüklüğü, yaş ve cinsiyet yapıları gibi temel bilgilerin ulusal düzeyde elde edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Özellikle Taşkın'ın (2018) Ankara'daki engelli sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimleri üzerine yaptığı çalışmada 268 engelli sığınmacının %86,6'sının savaş sırasında engelli olduğu saptanmıştır. Bu bulgular hem savaş ve engellilik arasındaki kesişime dikkat çekmekte hem de Türkiye genelinde bu sonuçların daha yüksek olduğunu düşündürmektedir.

"Ürdün ve Türkiye'deki Suriyeli Engelli Mülteciler" Raporunda (2014) ise; Pakistan- Uganda- Endonezya- Malezya'da yapılan çalışmanın Türkiye ayağında Gaziantep'teki Nizip 2 kampı örneği üzerinden engelli sığınmacılara ilişkin veriler yer almaktadır. Çalışmada (2014) dikkat çeken ayrıntılara bakıldığında Türkiye'de ulusal ve uluslararası düzeyde insani hizmet veren STK'ların sayıca çokluğu ve etkililiği, BMMYK'nın sınırlı rolü gibi önemli tartışma konuları üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Rapor, Ürdün ve Türkiye'de yaşayan engelli Suriyeli sığınmacılara ilişkin önemli ancak sınırlı bulgular sunmaktadır (İGAMDER, 2014).

Nitekim engelli sığınmacılara yönelik yapılan çalışmalar ulusal ve uluslararası literatür üzerinden değerlendirildiğinde çok az araştırmanın (Hanes, 2009; Straimer, 2010; Wong, 2012; Kaya, 2017; Taşkın, 2018; Kurtoğlu Karayel, 2018; Gürdoğan, 2020) bu özel gereksinim sahibi bireylerin ihtiyaç ve sorunlarına odaklandığı görülmüştür. Sosyal hizmet araştırmacıları tarafından ise ulusal literatürde engelli sığınmacıların sorunları ve ihtiyaçları odağında birlikte inceleyen çok az çalışma bulunmaktadır. Nitekim ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde, engelli sığınmacı olmak deneyimini betimleyen ve engelli sığınmacıların gereksinimlerini, sorunlarını ve beklentilerini odağına alan çalışmaların eksikliği bu araştırmanın problemi.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Zorunlu göç yolculuğu, engel sahibi bireyler için daha zorlu ve karmaşık bir süreçtir. Bu deneyimin karmaşıklığı ve dezavantajların çokluğu da daha yakından incelemeyi gerektirir ve bu inceleme araştırmanın nihai amacıdır. Bu bağlamda; temel ihtiyaçların, ihlal edilen hakların, kamusal ve özel alanda yaratılan görünmez engellerin ve eşitsizliklerin, sığınma odağında engelli bireylerin hayatlarını nasıl etkilediğine ilişkin verilerin hak ve ihtiyaç temelli bir bakış açısı ve baskı karşıtı uygulama odağında değerlendirilmesinin son derece önemli olduğu görülmüştür. Araştırma, Türkiye’de yaşayan Suriyeli engelli sığınmacıların gereksinimlerini, sorunlarını ve beklentilerini betimlemeyi ve onların yaşam tecrübelerini hak temelli sosyal hizmet perspektifi ile baskı karşıtı uygulama odağında değerlendirmeyi hedeflemektedir. Nitekim fenomenolojik bu araştırmanın amacı; engelli bireylerin göç süreci ve sonrasındaki yaşam tecrübelerini görünür kılmak ve Türkiye’de savaş mağduru engelli olmak deneyiminin ne anlama geldiğini keşfetmektir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada, engelli bireylerin göç süreci ve sonrasındaki yaşam tecrübelerini görünür kılmayı, derinlemesine anlamayı ve değerlendirmeyi kolaylaştıracak olan nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Savaş mağduru engelli sığınmacıların zorunlu göç deneyimlerine odaklanıldığından niteliksel fenomenolojik model kullanılmıştır. Fenomenolojinin amacı bu deneyimin anlamını, hem deneyimlenen hem de nasıl deneyimlendiği açısından tanımlamaktır (Teherani vd., 2015). Nitekim savaş mağduru engelli sığınmacı olmak deneyiminin özünü ortaya koymak da bu araştırmanın sorunsalı olduğundan fenomenolojik model tercih edilmiştir.

Araştırma nitel metodolojiyle amaçsal örneklem tekniği kullanılarak yürütülmüştür. Bu araştırma için, amaca yönelik örnekleme, araştırmacının ilgili bilgiye kimin sahip olduğuna ilişkin kanaatine dayalı olarak katılımcıların, kesin ve sistematik seçimini kolaylaştırmak için tutarlı ve teknik değerlendirilmiştir (Adler ve Clark, 2008:121). Fenomenolojik çalışmalarda çalışma grubu amaca yöneliktir ve katılımcılar araştırılan deneyimi yaşadıkları için seçilirler (Baker vd., 1992:1357). Dolayısıyla fenomenolojik araştırma yapılırken, belirlenen fenomeni deneyimlemiş katılımcılar seçilmelidir. Bu bağlamda araştırmaya SGDD-ASAM bünyesinde Gaziantep ilindeki temsilciliklerinden sorun ve ihtiyaçlarına yönelik hizmet alan 20 Suriyeli engelli sığınmacı katılmıştır (İki katılımcı Kilis’te ikamet etmektedir).

Katılımcılar, savaş öncesi veya sonrası engelli durumunda olan, görüşme yapılabilecek ve sorulara yanıt verebilecek mental yeterliliği olan, görme, fiziksel engel veya bağımlılık düzeyini etkileyen herhangi bir kronik hastalığa (kronik böbrek yetmezliği, kronik kalp yetmezliği vb.) sahip bireyler arasından seçilmiştir. Yapılan 20 görüşmenin 9’u yüz yüze yapılırken, geri kalan görüşmeler pandemi koşulları nedeniyle çevrimiçi ortamda yürütülmüştür. Görüşmelerin önemli bir bölümünde tercüman kullanılmıştır. Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine

görüşme tekniği uygulanmıştır. Gizliliğe dayalı olarak katılımcıların gerçek isimleri kullanılmamıştır. Bunun yerine görüşme sırasına göre katılımcıların numaralandırılmaları uygun görülmüştür.

Veriler MAXQDA 2020 ile kodlanmış ve tematik analiz ile çözümlenmiştir. Nitel analiz kapsamında katılımcıların deneyimlerinin analizi için her bir engelli sığınmacının ses kaydının deşifreleri kullanılmıştır. Elde edilen verilerin deşifreleri için; görüşme sırasında eşlik eden Suriye/ Türkmen asıllı bir tercümanın desteğiyle, veri kaybı yaşamamak adına ses kayıtları tekrar gözden geçirilmiştir. Arapça bilen bir Türk tercümanla da görüşmelerin deşifresi üzerinden geçilmiş ve tercümedeki olası hataların önüne geçilmeye çalışılmıştır. İki ayrı tercüman kullanımı sağlanarak veri kayıplarının önüne geçilmek istenmiş ve güvenilirliğin de sağlanması amaçlanmıştır. Verilerin değerlendirilmesi sonucunda elde edilen temalar aşağıda Şekil 1.'de görsel olarak ifade edilmiştir:

Şekil 1: Anlam birimleri/temalar

SINIRLILIKLAR

Araştırma sürecinde kadın ve erkek engelli sığınmacılara ulaşmada güçlükler yaşanmış, kadın sığınmacıların araştırmaya katılmak için evden çıkmalarının güç olduğunu belirttikleri ve bu konuda isteksiz davrandıkları görülmüştür. Kadın engelli sığınmacıların, erkeklere göre araştırmaya katılım konusunda daha çekingen davrandıkları ve kendilerini açmalarının biraz daha uzun sürdüğü görülmüştür. Erkek engelli sığınmacılar ise araştırmaya katılımında daha istekli olmuşlardır. Bu durum kadın ve erkek engelli sığınmacılara eşit sayıda ulaşımı engellemiştir.

Bu çalışma, belirli bir sahadan ve küçük bir katılımcı örneklemeden toplanan nitel verileri içermektedir. Dolayısıyla, görüşme yapılabilecek mental yeterliliğe sahip bireylerle yapılan görüşmeler yalnızca söz konusu engel türüne sahip bireylerin sorun, ihtiyaç ve beklentisini ortaya koymaktadır. Bazı görüşmeler Türkçe bilen katılımcılarla gerçekleştirilmiş olsa da görüşmelerin önemli bir bölümünün tercüman kullanılarak gerçekleştirilmesi nitel olarak yürütülen araştırmanın sınırlılığı olarak değerlendirilmektedir. Ancak görüşme sorularının kapsamlı olarak hazırlanmış

olması ve araştırmacının göç alanındaki yaklaşık üç yıllık iş deneyimi ve mesleki farkındalığının bu sınırlılığı önemli ölçüde dengelediği düşünülmektedir.

Bir STK çalışanı olarak araştırmacı, Gaziantep'teki Suriyeli sığınmacılarla iletişim ve ilişki kurma deneyimine sahiptir. Araştırmacının Suriyeli sığınmacıların kültür ve dinlerine ilişkin önceki deneyim ve aşinalığının, katılımcıların kendilerini rahat hissetmelerine ve kolay iletişim kurabilmelerine olanak sağladığı ve tercüman kullanımındaki sorunları azalttığı düşünülmektedir.

Araştırmada veri toplama için gerekli izinlere dair yanıt, pandemi koşulları nedeniyle uzun bir süre kurum tarafından sağlanmamıştır. Veri toplama izni için gerekli olan yanıtların beklenmesi ciddi bir sınırlılık olmakla birlikte kurum tarafından veri toplama izni verildikten sonra araştırma verileri Covid-19 pandemisi öncesinde araştırmaya katılmakta gönüllü olan bireylerden toplanmaya başlanmıştır. Ancak pandemi nedeniyle yüz yüze yapılması planlanan bazı görüşmeler, hem kronik hastalığa sahip risk grubunda bulunan katılımcıları hem de araştırmacıyı korumak adına telekonferans yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

1. Demografik Özellikler

Araştırmaya 7'si kadın, 13'ü erkek olmak üzere 20 Suriyeli savaş mağduru engelli birey katılım sağlamıştır. Ortalama yaş; $\bar{x}=37.1\pm 7.74$ 'tür. Katılımcılardan %35'i bekâr (n=7), %60'ı evli (n=12) ve bir katılımcı da duldur. Katılımcıların %95'i gelir düzeyini düşük düzey olarak ifade etmiştir. Katılımcıların %85'i herhangi bir işte çalışmamakta, yalnızca %15'i düzenli bir işte çalıştığını belirtmektedir. İki kişinin hiç okula gitmediği, sekiz kişinin ilkokul, dört kişinin ortaokul, dört kişinin lise ve iki kişinin de yüksekokul mezunu olduğu görülmüştür. Katılımcılarının 10'unun yalnızca fiziksel engeli, 2 katılımcının yalnızca görme engeli, 2 katılımcının yalnızca kronik engeli ve 6 katılımcının ise çoklu engeli bulunmaktadır. Bağımlılık düzeylerine* bakıldığında; 1 kişinin bağımsız, 14 kişinin kısmen bağımlı ve 5 kişinin de tam bağımlı olduğu görülmüştür.

2. Savaş Mağduru Engelli Sığınmacı Olmak

Engelli sığınmacıların deneyimleri değerlendirilirken katılımcıların engel durumlarını nasıl tanımladıklarının ve savaş mağduru engelli olmayı nasıl betimlediklerinin ortaya konmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmaya katılım sağlayan bireylere bakıldığında engel durumlarının doğuştan, savaşta yaralanma, işkence, hapsedilme, acil tıbbi müdahaleye erişememe, ülkedeki sınırlı sağlık hizmetlerine erişememe ve kazada yaralanma gibi çeşitli nedenlerle oluştuğu

* 2019 tarihli 30692 sayılı yönetmeliğe göre bireylerin engel bağımlılık düzeyi; tam bağımlı, kısmen bağımlı ve bağımsız olarak değerlendirilmektedir. Tam bağımlı engellilik düzeyine sahip bireyler engelli aylığından faydalanabilmektedir.

görülmüştür. Suriye'deyken geçirdiği trafik kazası nedeniyle engelli olan sığınmacılardan biri ise savaşta tekrar yaralandığını ve yaşadıklarını şöyle aktarmıştır:

“30 senedir engelliyim. Ama doğuştan engelli değildim. Suriye'deyken trafik kazası geçirdim. Kalçam çıktı ve bir kolumda da platin var. Her işte çalışmıyordum. Türkiye'ye gelmeden önce evimizin orda uçaklar bomba attı. Bacağımdan yine yaralandım. Suriye'de tedavi gördüm bir ay. Zaten kalça çıkığı vardı, şimdi iyice yürüyemez oldum. (Katılımcı14, Erkek,40)

Yaşadığı kötü günleri ve yapılan işkenceler sonucunda kalp yetmezliği tanısıyla engel sahibi olan sığınmacılardan biri deneyimlerini şöyle aktarmaktadır:

“...Muhafifler beni esir almıştı yakalamıştı. Orada yaklaşık 43 gün işkence gördüm. Beni o kadar çok dövdüler ki vücudumda hala onun yara izleri, darp izleri var. Yani o 43 günden sonra benim aslında yaşamam imkânsızdı... Bana elektrik verdiler, işkence yaptılar. Kalbim birkaç kere durmuş, sonra tekrar çalıştırdılar. Yani bu elektrikten sonra ben bu hale düştüm. Kalbimi bu hale o işkenceler getirdi. Şimdi diş bile çektiremem o acıya dayanamaz kalbim.” (Katılımcı11, Erkek,40)

Engel durumu hakkında değerlendirmeler yaparken engelin oluşumunun yanı sıra çoklu engeli olan bireylerin deneyimleri de ön plana çıkmaktadır:

“Engelimin türü fiziksel engel... Devlet raporlarına göre tüm rahatsızlıklarınız raporun içinde sayılıyor. Bende şimdi kronik böbrek rahatsızlığı da eklendi. Bir de karaciğerimde de bir rahatsızlık vardı, şu anda sanırım yüzde doksanın üzerine çıktı engel düzeyim. Tüm rahatsızlıklarınız bir araya gelince her şey daha da zor oluyor tabi sizin için.” (Katılımcı2,Erkek,31)

Zorunlu göçün neden ve nasıl gerçekleştiği de savaş mağduru engelli olma deneyimini etkilemektedir. Bu bağlamda güvenlik endişesi, zorunlu göçün en önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Söz konusu endişe ve korkuyla daha fazla buldukları bölgede kalamadıklarını, korunma ve güvenlik ihtiyaçları nedeniyle göç etmek zorunda kaldıklarını belirten engelli sığınmacılardan biri deneyimlerini şöyle aktarmıştır:

“Çünkü bulunduğumuz yer çok riskli bölgeydi muhafifler, kaldığımız binaları boşaltıyordu, kapıları çalışıyorlardı 10 dakika sonra burayı boşaltmanız lazım diye. Silahlı adamlar geliyorlardı, evin içine güzel kızları alıyorlardı. Tecavüz ediyorlardı, öldürüyorlardı, zarar verip kapının önüne atıyorlardı. İşte o korku alınca beni, gideceğim dedim.” (Katılımcı1, Kadın,40)

Zorunlu göç yolculuğu, engelli bireyler ve aileleri için daha zorlu ve yorucu bir süreçtir. Engelli sığınmacıların ülkeye nasıl giriş yatıkları, kimlerle göç ettikleri, göç yolunda karşılaştıkları güçlükler, dikkate alınmayan hassasiyetleri ve karşılanmayan özel gereksinimleri onların savaş mağduru engelli olma deneyimlerini farklılaştırabilmektedir:

“Çok soğuktan geldiğimiz zaman onu hatırlıyorum. O baya zorladı bizi. Çocuklarım küçüktü onlar baya zorlandı aslında. Tüm eşyalarımız sınırdan gitti tabi. Çok ağırdı mecburen her şeyi bırakmak zorunda kaldı... Tabi zordu eşim de ben de engelliyiz, yürüyemedik. Çocuklar vardı bir de” (Katılımcı7, Kadın,43)

Katılımcı7 hem kendi hem de eşinin engeli nedeniyle göç yolunun zorluğundan bahsederken, Katılımcı16 kendi sorun yaşamasa da kaçakçılara para vererek ülkeye giriş yapan ailesi için göç yolunun yıpratıcı olduğunu belirtmektedir:

“Ben ambulansla geldiğim için pek bir sıkıntı yaşamadım. Ama eşim ve çocuklarım kaçak olarak geldiler. Kaçakçılara para vererek gelmişti onlar. Çocuklar olduğu için zor olmuştu onlar için.” (Katılımcı16, Erkek,42)

Hassasiyetlerinin önemsendiğini, kendisine kolaylık sağlandığını ve sınırdan pasaportla giriş yaptığını belirten engelli sığınmacılardan biri ise deneyimlerini şöyle belirtmiştir:

“Türk sınırına geldiğimde sıkıntı olmadı... Aslında bizi baya iyi karşıladılar hiç sorun çıkarmadılar kapıdan geçerken. İşte gittik sınıra böyle pasaportlarımıza baktılar halamın oğlu yanımda. O dedi işte engelli. O yüzden indirmeyelim olur mu diye gelip baktılar böyle arabanın içinde gördüler beni. Normalde sınıra kadar aslında arabayla izin vermiyorlarmış ama benim durumumu görünce yani engelli olduğumu görünce tamam dediler...” (Katılımcı1, Kadın,40)

Bazı katılımcılar ise hem göç yolunun hem de yaşanan psikolojik yıkımın savaş nedeniyle engelli olan bireyler için daha zor olabileceğine dikkat çekmektedir:

“Tabii ki de özellikle göç yolunu gelmek çok daha zor olurdu bence. Çünkü hem savaş yüzünden böyle engelli olmuşsun onun bir yıkımı ve psikolojik sıkıntısı var. Bir de onun yüzünden başka bir ülkeye gitmek zorunda kalıyorsun... Dil bilmiyorsun, engellisin zaten, hiçbir şey yapamıyorsun. O kesinlikle çok daha zor olur bence.” (Katılımcı2, Erkek,31)

3.Barınma Gereksiniminin Karşılanması

Zorunlu göçün en zorlayıcı ve yıpratıcı kısımlarından biri de yaşamı yeniden inşa etme sürecidir. Bu doğrultuda uygun barınma koşullarının sağlanması sürecinde bazı katılımcıların kamp deneyimlerinin olduğu görülmüştür. Kamp deneyimi olmayan katılımcıların ise akraba/tanıdık desteğiyle veya herhangi bir destek olmaksızın uygun bir ev bularak yerleşme süreçlerini tamamlamaya çalıştıkları saptanmıştır. Özel ihtiyaçların ötesinde engelli sığınmacılar ve aileleri, fiziksel koşulları uygun olmayan evlerde yaşamak zorunda kaldıklarını ve geçim sıkıntısı yaşadıklarını vurgulamaktadır:

“...Ev demeye bin şahit. Dükkândan bozma bir yerde kalıyoruz. Evin duvarları kerpiçten böyle. Evin bir kısmını çadırla kapladık böyle, çocuklara bize ayrı oda yapmaya çalıştık işte. Evdeki eşyaları da komşular verdi sağ olsun. Birazını da çöpün orada bulup getirdik kırık dökük ne yapalım. Evde banyo bile yok, bir tuvalet var. Kışın da karton, kumaş ne varsa onları toplayıp yakıyoruz. Özellikle kışın çok zor oluyor bu evde. Ama yine de halimize çok şükür her şeye rağmen yaşıyoruz.” (Katılımcı 5, Erkek,38)

Bazı katılımcılar barınma ihtiyacının karşılansında engel durumları nedeniyle ev ararken belirli kriterleri olduğunu ve evlerin yaşamsal koşullarının önemini vurgulamaktadır:

“Tabii ev ararken bazı kriterlerim oluyordu işte en fazla 1. ya da 2. kattan ev tutmak zorundaydım ya da binanın asansörlü olmasına dikkat ediyordum. Evin 1. ve 2. katta olması önemliydi. Çünkü herhangi bir elektrik kesintisi durumunda da asansör kullanamazsam ne yapacağımı bilmek zorundayım bu benim için önemli yani engelli olunca bu tarz ihtimalleri hesaplamak, düşünmek zorunda kalıyorsunuz...” (Katılımcı2, Erkek,31)

Özellikle savaşın ilk başladığı yıllarda sığınmacıların güvenli barınma ihtiyacının giderildiği en önemli merkezleri çadır kentler ve kamplar oluşturmaktadır. Katılımcıların Nizip, Kilis ve Islahiye’de yer alan kamplardan faydalandığı görülmüştür. Kamp koşullarında pek çok hizmetin ücretsiz sunulmasının ardından sosyal yaşama geçişin engelli sığınmacıları pek çok noktada zorladığı görülmüştür. Kampın olumsuz koşulları nedeniyle ayrılmak zorunda kaldıklarını belirten engelli sığınmacılardan biri, kamp deneyimlerini ve sonrasında yaşadıklarını şöyle ifade etmiştir:

“...Kilis kampı almadı bizi başta. Islahiye’ye (kampına) gittik biz de. Ama bir yıl sonra kampta çadırlar, yağmurdan sudan çöktü. Mecburen biz de çıkmak zorunda kaldık, sonrası bizim için çok daha zordu... Ev bulmakta çok zorlandık. Ev kiralari çok pahalı, benim durumuma uygun ev bulmak zaten çok daha zor.”(Katılımcı8,Erkek,38)

Engelli sığınmacıların barınma ihtiyaçları değerlendirildiğinde, ev kiralarının yüksek olması ve ekonomik yetersizlik nedeniyle bireylerin kirası daha düşük ancak yaşam koşulları özel gereksinimlerine uygun olmayan evlerde yaşamak zorunda kaldıkları saptanmıştır. Bu sorunlarla karşı karşıya kalmak istemeyen bazı engelli sığınmacıların, Türkiye’deki akrabalarından/tanıdıklardan destek aldığı, yeni bir düzen kurana kadar onların evlerinde konakladıkları görülmüştür. Engelli sığınmacılardan biri, Türkiye’ye yerleşme sürecini aktarırken ablasının evinde kaldığı süreçte kendini yük olarak hissettiğini belirterek bu durumu örneklemetedir:

“...Biz babamla Türkiye’ye gelir gelmez ablamın yanına geldik. Böyle stüdyo tipi bir daire tutmuşlardı 1+1, zaten küçüktü ev. Sonra babamla ben de gelince toplam 5 kişiyle bu evde yaşamak zorunda kaldık bir süre ve çok zordu aslında bizim için. Böyle kendinizi yük gibi hissediyorsunuz. Bir taraftan da önümüzde belirsiz bir gelecek var acaba ne olacak acaba ne yaşayacağım diye düşünüyorsunuz sürekli. Karışık bir duyguydu aslında benim için ne hissedeceğimi bilemediğim bir zamandı benim için, ilk günü o yüzden çok iyi hatırlıyorum.” (Katılımcı2, Erkek,31)

4.Sağlık ve Sosyal Hizmetlere Erişimde Yaşanan Güçlükler

Savaşın en çok etkilediği konulardan biri de sağlık hizmetlerine erişimi ciddi oranda kısıtlamış olmasıdır. Katılımcıların sağlık ve sosyal hizmetlere erişimde yaşadığı zorluklar ele alınırken medikal malzemelere erişimde karşılaştıkları güçlükler, bilgi yetersizliği ve kimlik edineme sorununun yarattığı baskı dikkat çekmektedir. Ayrıca bireylerin temel hizmetlere erişimini ve sosyal hayata katılımını baskılayan dil bariyeri de bu başlık altında ele alınacaktır.

4.1. Kimlik edinme ihtiyacı

İl Göç İdarelerinden* geçici koruma veya uluslararası koruma kimliğini edinmiş olması gerekmektedir. Özellikle sağlık hizmetine erişebilmek amacıyla ülkemize giriş yapan sığınmacılara sağlık hizmetlerinden sınırlı sürede faydalanabilmelerine olanak sağlayan geçici bir kimlik olarak değerlendirilebilen ön kayıt belgesi verilmektedir. Bu kapsamda yaşadığı süreci ve zorlukları bir katılımcı şöyle açıklamaktadır:

“Kimlik konusunda İl Göç yardımcı olamayacağını söylemişti. Çünkü biz Türkiye'ye sevk yoluyla ambulansla giriş yaptığımız için sadece kısa süreli sağlık hizmetinden faydalanabilmek amaçlı bize ön kayıt belgesi veriyorlar o yüzden bu ön kayıt belgelerinin kimliğe çevrilmesi mümkün değilmiş... Ancak tam bir kimlik sahibi olmadan ne yapabiliriz bilmiyorum. Sağlık hizmetlerine erişebiliyorum ama onun dışında hiçbir yardımdan faydalanamıyorum.” (Katılımcı3, Kadın,36)

“...Benim kimliğim olmadığı için eşim, nüfus kaydı yaptırmakta güçlük yaşıyor. Çocukların okul kayıtlarında da bu yüzden hep sorun yaşıyoruz. Ben yaşıyorum ama kimliğim iptal olduğu için hükmüm yok gibi. Kimliğim olmadığı için yardımlardan da faydalanamıyorum... Şuan kalp, tansiyon ve seker sıkıntım var. Kimliğim olmadığı için ilaç da alamıyorum. Yürüyemiyorum zaten, tekerlekli sandalyemin de aküsü bitti. Ama maddi durumumuz kötü olduğu için yenileyemiyoruz. Eskiden ilaçlar için çok az ödeme yapardık hatta bir süre ücretsiz aldığımız ilaçlarım oldu. Ama kimliğim iptal olduktan sonra gidip reçete yazdıramadığım için ilaç alamıyorum.” (Katılımcı15, Erkek,40)

Katılımcıların kimlik edinmemeleri halinde hassasiyetleri noktasında yalnız bırakıldığı, güçsüz kılındığı ve diğer aile bireylerinin de bu süreçten olumsuz etkilendiği görülmektedir. Bu durum bireylerin medikal ihtiyaçlarının da karşılanamamasına da neden olmaktadır.

4.2. Medikal gereksinimlerin karşılanması

Katılımcıların sağlık ihtiyaçlarının karşılanması durumu ilaç, protez ve ortez gibi medikal cihazlara erişimlerine bağlı olarak değerlendirilmiştir. Medikal gereksinimlerin karşılanmamasında ekonomik güçlük vurgusunun sıklıkla yapıldığı görülmüştür. Engelli sığınmacıların karşılanamayan medikal gereksinimlerinin de yaşamlarını güçleştirdiği, hayat kalitesini olumsuz etkilediği ve bireyleri baskıladığı görülmüştür. Bu bağlamda fiziksel engele sahip bazı katılımcılar, medikal özel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük yaşadıklarını aktarmaktadırlar:

“Tabii benim de bazı özel ihtiyaçlarım oluyor, masaj gerekli bana sürekli oturduğum için özellikle bu oturduğum yerlere böyle özel kremler kullanıyorum. Ayaklarım içinde özel bir krem var o da sürekli böyle ayakkabının içinde durduğu için. Tabii onların hepsi özel ilaçlar olduğu için ben kendim karşıyorum devlet falan karşılamıyor.” (Katılımcı1, Kadın,40)

* Göç İdaresi Genel Müdürlüğü; göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları, çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere faaliyetlerini sürdürmektedir. (<https://www.icisleri.gov.tr/goc-idaresi-genel-mudurlugu-hizmet>)

“...Bazı ilaçları devlet karşılamıyor. O yüzden doğrudan alamıyoruz satın alamıyoruz işte. Birkaç ilaç var öyle, özel almam gereken. Onlar da 150-200 lira civarında. Sadece bir kere alabildim daha azdı maliyeti onların o zaman. O ilaçlardan sonrasında alamadım hiç.” (Katılımcı4, Kadın, 24)

Medikal malzemelerin temini konusundaki mevcut sağlık düzenlemeleri* ile birlikte yabancıların medikal cihazlara erişiminin sınırlandırıldığı ve engelli sığınmacıların medikal gereksinimlerin karşılanmasının güçleştiği ortaya konmaktadır:

“Aslında eskiden dediğim gibi yani yılbaşına kadar benim için gayet iyiydi her şey. Devlet karşılıyordu çünkü. Ancak işte bu yeni düzenleme ile maalesef artık sigortalı çalışan yabancılara böyle medikal cihazları sağlamıyorlarmış. Hatta düzenleme şöyle; sigortalıysanız ve rahatsızlığınız sigortalı olduktan sonra ortaya çıkıyorsa devlet bu medikal malzemeyi karşılıyormuş. Ancak siz sigortalı olmadan önce bu rahatsızlığınız varsa maalesef devlet bunu karşılamıyormuş. Ben bu konuyu aslında SGK ile de görüştüm bana işte bu durumu kullanıp kendilerini böyle farklı yerlerde çalışmadıkları halde sigortalı gösteren insanlar oluyormuş. Bunu önlemek amaçlı böyle bir düzenlemeye ihtiyaç duymuşlar” (Katılımcı2, Erkek, 31)

Daha öncede yaşadığı olumsuz deneyimler ve yaşı nedeniyle protez desteğinden faydalanmak istemediğini belirten engelli sığınmacılardan biri deneyimini şöyle dile getirmektedir:

“Biliyorsunuz ki devlet Suriyelilere protezi karşılamıyor. Daha önce ben de Kilis’te bir derneğe protez için gittim. Ama oradaki doktorlar, protez kullanabilmem için öncelikle ikinci bir operasyon ile bacağımın uygun hale getirilmesi gerektiğini söylediler. Ama ben korktuğum için ve aynı acıyı tekrar yaşamak istemediğim için ameliyatı reddettim. Şu an çok şükür halimden memnunum. Bir daha aynı şeyleri yaşamak istemiyorum. Yaşım da ortada. Hatay’da da bir yer varmış protez için. (Katılımcı10, Kadın, 51)

Fizik tedavi hizmetine erişim noktasında da kimliksizlik ve ekonomik nedenlerle engelli bireylerin deneyimlerinin birbirinden farklılaştığı görülmüştür. Katılımcılardan bazılarının fizik tedavi ve diğer sağlık ihtiyaçlarına erişim sürecine ilişkin deneyimleri aşağıda yer almaktadır:

“...7 sene önce fizik tedavi merkezine gittim, uzun bir süre tedavi gördüm çok şükür. Daha sonra gözümde sıkıntı oldu. Beni üniversite hastanesinde ameliyat ettiler. Sağlık ihtiyaçlarım için şimdiye kadar 200 bin lira harcadım ama çok zorlandık ekonomik olarak...” (Katılımcı16, Erkek, 42)

“Kimlik olmadığı için fizik tedavi falan da almadım Türkiye’de hiç. Suriye’de kısa bir süre almıştım ama sonra devam etmedim. Çalışmam lazımdı... Geçinmek zor biliyorsunuz burada. Sağlığım önemli ama ailemi geçindiremedikten sonra ne yapacağım.” (Katılımcı14, Erkek, 40)

Katılımcıların önemli bir bölümü sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasında sahada hizmet veren STK’lardan (ASAM, OMD, IOM, Türk Kızılay vb.) destek aldığını belirtmektedir:

* Düzenlemeye göre “Geçici koruma kapsamındaki yabancıların optik, tıbbi sarf malzemesi, protez, ortez ve medikal malzemelerinin bedelleri karşılanmaz” ibaresi bulunmaktadır.

“...Evet, alabildim o sondayı. Hatta ben işe başladıktan sonra da uzun bir süre yine o desteği ve fizik tedavi sağladılar bana. Uzun bir süre medikal cihazları zaten Suriyelilere ücretsiz olarak karşılıyordu o dönemde ASAM...” (Katılımcı2, Erkek,31)

Bazı engelli sığınmacıların ise sağlık ve medikal ihtiyaçlarını karşılama konusunda hizmet veren kurumlar hakkında bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür:

“...Öyle diğer dernekleri çok bilmiyorum zaten nerede, ne var açıkçası pek bir bilgim yok hani. Kim nasıl bir hizmet verir onu da çok bilmiyorum. Aslına bakarsanız bu Suriye’de iken de benim için böyleydi.” (Katılımcı2,Erkek,31)

4.3.Dil bariyeri

Sağlık ve sosyal hizmetlere erişimin önündeki en önemli sorunlardan birinin de dil bariyeri olduğu görülmektedir. Dil bilmeyen engelli sığınmacıların sosyal yaşama katılımlarının sınırlandığı, hak ve hizmetlere ilişkin bilinç eksiliği yaşadıkları ve mevcut engellerinin yanı sıra dilin de baskılayıcı bir unsur olarak bireyleri güçsüzleştirdiği görülmüştür. Bunu deneyimleyen engelli sığınmacılardan birkaçı yaşadıkları sorunları şu şekilde aktarmaktadır:

“...Evet, tabi zorluk yaşıyoruz. Özellikle engelliler için daha zor her şey ama. Dedim ya Suriye’de iken dil sıkıntım yoktu. Çok rahat her yere gidip geliyordum. Ama burada dil sıkıntım olduğu için hiçbir şey yapamıyorum. Türkçe okuma yazmayı da istiyorum öylesi daha iyi olur benim için de biliyorum ama o da olmuyor.” (Katılımcı8,Erkek,38)

“Türkiye’de doktora gittiğimizde doktor senin gözün görmez dediler. Sonra komşular başka doktora git dediler ama dil bilmiyoruz. Yerleri de çok tanımıyoruz nasıl gidelim? Çok uzak yerlere tek başıma gidemem. Kadın başıma da nasıl gideyim? Hem dil bilmediğim için hem de biraz uzun yürüyünce hemen yoruluyorum zaten.” (Katılımcı20,Kadın,37)

“Dil yüzünden illa ki sıkıntılar oluyor. Hastaneye çok gitmeyi sevmiyorum zaten sıkıcı. Ama şimdi dil bilmediğimde hiçbir şey anlamıyorsun. Hastaneden randevu almam gerekiyor bazen ama hem nasıl alacağımı bilemiyorum hem de ne diyeceğimi bilemiyorum. Ben hiç okula gitmedim engelim yüzünden. O yüzden hastanelerden hep korkarım. Duyuyorum bazen doktorlar da tersliyormuş Suriyeli olduğun için” (Katılımcı4, Kadın,24)

Katılımcıların dil bariyeri nedeniyle “hiçbir şey yapamıyorum” vurguları ve Suriye’deyken sosyal yaşamının daha aktif olduklarını belirtmeleri, dil bariyerinin engelli sığınmacıların yaşamlarında ciddi bir sorun olduğunu örnekler niteliktedir. Bazı katılımcıların da (K20 ve K4) dil bariyeri ve engel durumlarının yanı sıra, kadın olarak deneyimledikleri güçlükler ve sosyal yaşama katılım konusundaki endişeleri dikkat çekicidir.

Diğer yandan dil bilmeyenlere göre Türkçe bildikleri için hizmet alırken daha avantajlı olduğunu düşünen engelli sığınmacıların da bulunmaktadır:

“Çok şükür bir sıkıntımız olmuyor. Sadece maddi olarak zorlanıyoruz. Hastaneye gittiğimizde de bir sıkıntı yaşamıyoruz. Doktorlar herkes çok ilgili. Eşim de Türkmene olduğu için dile ilgili bir sıkıntı da yaşamıyoruz. Her işimizi hallediyoruz hastanede de eczanede de.” (Katılımcı16, Erkek,42)

Dil bariyerinin aşılmasında kurumlarda hizmet veren tercümanların varlığı son derece önem kazanmaktadır. Ancak bazı kamu hastanelerinde görevli olan tercümanların para karşılığı hizmet vermeleri, ekonomik yetersizlikle yüzleşen engelli sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimini kısıtlamaktadır:

“Hastanelerdeki tercümanlar randevu için, sıra almamız için özellikle de engelli raporu için para istiyorlar. Ben rapor çıkartmamıştım çok uğraştık ama olmadı. Randevu vermediler uzun bir süre. Hastanedeki bir tercüman bana 1400 TL verirsen sana rapor çıkartırım dedi. Önce kabul etmek istemedim durumumuz ortada diye. Ama sonra borç aldık birilerinden ve çıkardık raporu. İki günde çıkarttı bize raporu... Ücretsiz diyorsunuz ama paran yoksa hizmet yok burada. (Katılımcı5, Erkek,38)

Dil bariyeri engelli sığınmacıların yaşamlarını oldukça güçleştiren ve aşılması noktasında da kapsamlı destek ve hizmetlerin sağlanması gereken önemli bir sorundur. Çünkü dil bariyeri aynı zamanda sürdürülebilir geçim kaynaklarına erişimi güçleştiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.Sürdürülebilir Geçim Kaynaklarına Erişim

Engelli sığınmacıların ekonomik yetersizlik, engelli aylığı ve raporuna sınırlı erişimleri ve istihdam fırsatlarına eşit erişememeleri nedeniyle sürdürülebilir geçim kaynaklarına sahip olamadıkları ve baskılandıkları görülmektedir.

5.1.Ekonomik güçlükler

Ekonomik güçlükler de engelli sığınmacıların hak ve hizmetlere erişimlerini engelleyen ve baskılayan önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmaya katılım sağlayan engelli sığınmacıların tümünün ekonomik güçlük yaşadıkları, bireylerin karşılaştıkları sorunlardan bahsederken mutlaka geçim sıkıntı vurgusu yaptıkları ortaya konmuştur. Bazı katılımcıların, özellikle çocuklarının ve diğer aile üyelerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamadıklarına dikkat çektikleri görülmektedir:

“Eşim ve çocuklarım karton, plastik topluyorlar. Onları satıyoruz, öyle yaşıyoruz. Ben bu durum yüzünden hiçbir şey yapamıyorum. Onlar sayesinde yaşıyoruz. Ayaklarım kesik çalışamıyorum, çocukların okul ihtiyaçlarını da alamıyoruz. Maddi olarak çok zorlanıyoruz sadece. 450 lira kira ödüyoruz ama 3000 TL borcumuz var. Ekmek parasını bile borç yapıyoruz çok zor.” (Katılımcı12,Erkek,37)

Katılımcının engel durumu nedeniyle çalışmadığı için eşiyile birlikte çocuklarının çöp toplayıcılığı yaptığını belirtmesi oldukça dikkat çekici bir bulgudur. Ekonomik yetersizlik nedeniyle söz konusu çocukların, ilerleyen zamanlarda çocuk işçi olma risklerinin oldukça yüksek olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla yoksulluk beraberinde farklı sosyal sorunları da getirebilmektedir.

Aile odağında ve çoklu engellerinin yaşanması kapsamında bireylerin yaşam deneyimleri incelendiğinde, birden fazla engele sahip bireylerin ve aile içerisinde engelli başka bireylerin de bulunmasının, engelli sığınmacıların yaşamlarını güçleştirdiği önemli bir çıktı olarak karşımıza çıkmaktadır.

“İki kardeşim daha var benim gibi engelli. Hepimizin engeli savaş nedeniyle oldu. Benim ve diğer kız kardeşimin engelli raporu var. Kardeşim M.’nin de ayağı benim gibi. Yüzde 47 raporu var onun da. İkimizin de ayağı kesildi Suriye’deyken... Erkek kardeşim diyaliz alıyor hem de ayağında fiziksel engelli. Daha raporu çıkmadı ama onun... Geçinmemiz hiç kolay değil ailede bu kadar engelli varken. Çalışacak kimse yok, engelli aylığımız da yok. Maddi olarak çok zorlanıyoruz. Tek beklentim ailemin ekonomik olarak desteklenmesi” (Katılımcı19, Kadın, 19)

Ayrıca aile ilişkileri bağlamında, bireylerin değişen yaşam düzenleri ve sahip oldukları engeller nedeniyle toplumsal cinsiyet rollerini yerine getiremediklerine inandıkları ve bunun sonucunda yetersizlik hissi yaşadıkları görülmektedir:

“Eskiden maddi durumumuz çok daha iyiydi. Lüks bir hayatımız yoktu ama geçiniyorduk. Burada çocuklarıma bakamıyorum. İhtiyaçlarını alamıyorum. Çocukların gözleri hep bir şeylerde kalıyor. Bir baba olarak bu beni çok üzüyor. Kimse muhtaç duruma düşmek istemez. Biraz param olsaydı aynı işimi yapardım ama yok. Karım da Suriye’de kaldı. Eşim olmadan çocuklara bakmak da çok zor. Tek başıma hiçbir şeye yetemiyorum. Çocuklar için de zor oluyor anneleri olmadan...” (Katılımcı14, Erkek, 40)

5.2.Engelli raporu ve aylığına erişim

Engelli sığınmacıların, sağlık kurulu raporu için başvuru sevkini alabilmek ve engelli aylığına* başvuru yapabilmek için Kızılay’dan destek aldıkları görülmüştür. Başvuru sahipleri, bağımlılık düzeylerinin tam bağımlı olarak belirlenmesi halinde Sosyal Uyum Yardımı (SUY)** kapsamında Türk Kızılay tarafından ağır engelli ödeneği adı altında bu ek aylık desteğe erişebilmektedir. Ancak katılımcıların engelli raporu ve aylığına erişimleri değerlendirildiğinde, raporda belirtilen engel oranlarından memnun olmadıkları ve oranların daha yüksek olması gerektiğini düşündükleri görülmüştür.

“...Engelli kimliğim vardı. Ama yüzde kaç engelli olduğumu bilmiyorum. Hiç engelli aylığı falan da almadım. Varsa da öyle dernekler, destekler hiç bilmiyorum. Raporda yardımcı oldular buradaki dernekler Kızılay özellikle. Ama baktılar sonuca, yardım çıkmaz sana dediler.”(Katılımcı7,Kadın,43)

*Engelli sığınmacılar, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde verilen 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik uyarınca Türk vatandaşı olmamaları nedeniyle engelli aylığından faydalanamamaktadır. Burada bahsi geçen engelli aylığı Kızılay tarafından sağlanan destektir.

** Daha ayrıntılı bilgiye <https://platform.kizilaykart.org/> adresinden erişim sağlanabilir.

Engelli raporlarında bağımlılık düzeyinin tam bağımlı/ağır engelli olarak belirlenmemesi halinde bireyler engelli aylığından faydalanamamaktadır. Dolayısıyla katılımcıların deneyimleri incelendiğinde engel raporları hakkında yardım çıkmaz sana vurgusunun sıklıkla yapıldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra engelli raporu edinimi sürecinde yaşanan yoğunluktan şikâyetçi olan ve bu durumun rapor değerlendirme sürecini olumsuz etkilediğini belirten deneyimlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“ Vallahi hiç bilmiyorum yazıyor kâğıtta ama. Doktor galiba yüzde 30 ya da 35 demişti. Hatta benim elimde de bir sıkıntı vardı. Ama o raporun değerlendirilme sırasında hastanede çok fazla yoğunluk vardı. O yüzden onu söylemedim yani. Daha yüksek olabilir de aslında oran bence. Hastane o kadar yoğun ki sadece kurtulmak istedim oradan hemen.” (Katılımcı6,Erkek,38)

Kendisi gibi kardeşinin de engelli olduğu belirten katılımcılardan biri, Suriye ve Türkiye’de de benzer şekilde engelli raporu ve aylığa erişim sürecindeki zorluklara dikkat çekmektedir:

“Kardeşim engelliydi demiştim ya. O da yatalaktı zaten. Hastanede yardımcı olurlardı. Öyle düzenli bir maaşı falan yoktu ama devlet ara ara para verirdi ona ihtiyaçları için. Burada da engel raporuna bakıyorlar. Yüksekse oran sana maaş veriyorlar. Halbuki devletin herkese yardım etmesi lazım engellisin sonuçta. Bizim raporumuzda oranın daha yüksek olması gerektiğini düşünüyoruz aslında. Halimiz ortada yani en azından bir maaş alabilirdik. Eskiden daha yüksek oranlarda yazıyorlarmış raporları ama şimdi doğru düzgün yüzüne bile bakmıyorlar hastanede. Randevu almak zor, doktorla konuşmak zor, bir sürü doktor bakıyor sana bu rapor için. Ama o kadar uğraşıyorsun diyorlar ki yardım çıkmaz sana.” (Katılımcı6,Erkek,38)

5.3.İstihdama katılım

Engelli sığınmacıların yaşam koşullarına ilişkin bulgular incelendiğinde fırsat eşitsizliği vurgusunun sıklıkla yapıldığı, iş olanaklarının yetersizliği ve maruz kalınan ayrımcılık deneyimlerinin de bireyleri baskılayarak sürdürülebilir ve sosyal bir yaşam sürmekten alıkoyduğu görülmüştür. Engelli sığınmacıların istihdam konusunda yaşadığı en önemli problemlerden biri de Suriye’deki mevcut işlerini Türkiye’de sürdürememeleridir. Engel durumu nedeniyle Suriye’deki gibi öğretmenlik mesleğini yapamadığını belirten Katılımcı8 yaşadıklarını şöyle ifade etmiştir:

“Türkiye’ye geldim geleli adam akıllı bir işim olmadı bana uygun bir iş bulamadım. Suriye’de öğretmenlik okudum ve öğretmenlik yaparak geçimimizi sağlıyorduk. Suriye’deki gibi burada bir dernekte görmeyenlere okuma yazma öğrettim bir süre gönüllü olarak. Ancak ben sadece gönüllü çalıştım karşılığında hiç para alamadım.” (Katılımcı8,Erkek,38)

Bazı katılımcılar ise hem engelli hem sığınmacı olmanın istihdam konusunda fırsat eşitsizliklerine neden olduğunu ve işverenlerin kendilerini bir seçenek olarak dâhi görmediklerini belirtmektedir:

“...Maalesef bizim için çok daha zor bir süreç çünkü ikisinin aynı anda bulunuyor olması gerçekten zor bir şey. En basitinden bir iş için gittiğin zaman bile hem Suriyeli olduğun için yani sığınmacı

olduğun için hem de engelli olduğun için o işi alamıyorsun. Zaten direkt elenmiş oluyorsun çünkü adam diyor ki kafasından hemen, bu hiçbir şey yapamaz.”(Katılımcı17,Erkek,22)

Fiziksel engelli olan Katılımcı1'in deneyimleri incelendiğinde, engelli bireyler arasında da engelin türü ve düzeyine göre ayrımcılık yapıldığı görülmektedir. Ayrıca engelli sığınmacı bireylerin istihdam konusunda görünmezliğine bunun yanı sıra toplumda yaşanan kötü olaylarda ise suçlu olarak hedef gösterildiklerine yaptığı vurgu oldukça dikkat çekmektedir:

“...Bir gün bir hastaneye görüşmeye gittim, o sırada tercüman alımı yapılıyordu. Başhekimle görüşmeye gittim. Başhekim, biz tercüman istiyoruz evet, biz engelli istiyoruz, ama biz yürüyen engelli istiyoruz, dedi. Gerçekten çok şaşırılmıştım... Yani hem engellisin hem Suriyelisin. Bu ikisi de seni çoğu zaman görünmez yapıyor. Ama ne zamanki kötü bir şey olur o zaman hep suçlu biz oluyor görünür oluyoruz hatta gözlerine sokuluyoruz herkesin. Benim engelim yüzünden de çaba göstermem gerekti dedim ya yürüyen engelli arıyorum diyor adam bana bunun gibi şeyler yüzünden işte daha görünür olmak için çok çaba göstermem gerekti... Uzun bir iş arama sürecim oldu çünkü nereye gitsem engelli istemiyoruz diyorlar. Başka bir yere gidiyorum tamam engelli olur ama işte senin için uygun bir ofis düzenimiz yok asansöre yok ya da o yerin sadece merdiveni vardı mesela bir yerin”(Katılımcı1,Kadın,40)

Fiziksel engele sahip olan bu kadın katılımcının deneyimleri, çalışma alanlarının engelli bireyler için erişilebilir olması gerekliliğini ortaya koymakta ve engelli kadınların istihdam fırsatlarının dışına itildiğine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla istihdam fırsatlarının yetersizliği, maruz kalınan ayrımcılık deneyimleri ve erişilebilirlik sorunları nedeniyle sürdürülebilir yaşam koşullarına sahip olamayan engelli sığınmacıların, toplumsal yaşama katılımlarının da bu doğrultuda azaldığı düşünülmektedir.

6.Toplumsal Yaşama Katılım ve Ayrımcılık Deneyimleri

Ayrımcılık; engelli sığınmacıların yaşantılarında hak ve hizmetlere erişimi engelleyen ve bireylerin sosyal yaşama katılımlarını da kısıtlayan tehlikeli bir toplumsal baskı unsurudur. Katılımcıların Türkiye'de yaşamaktan memnun olduklarını belirttikleri ancak uzun yıllardır Türkiye'de yaşasalar da yerel toplumla henüz bütünleşemedikleri görülmüştür. Özellikle Türkmen bir engelli sığınmacının görüşleri dikkat çekmektedir:

“İnsanların önyargıları çok fazla maalesef. Hiç kimse için kolay bir şey değil böyle memleketini vatanını her şeyini bırakıp gelmek. Benim bütün hatıralarım gitti mesela orada her şey gitti! Mesela düşün bir ağacı sen toprağından koparıyorsun ve başka bir yere yerleştirmeye çalışıyorsun ve onun tekrar o köklerini salması çok zor. Ben ilk geldiğimde mesela öyle hissettim beni böyle kopardılar bir yerden ama çırpınıyorum yani böyle hiçbir yere sığamıyorum, yerleşemiyorum. Çünkü girmeye çalıştığın zemin böyle kupkuru altında ve giremiyorsun...”(Katılımcı1,Kadın,40)

Katılımcı1, zorunlu göç deneyiminin her sığınmacı için zor olduğunu ifade ederek bireylerin iltica ülkesinde toplumla bütünleşmekte yaşadığı zorlanmaları bir ağaç metaforu üzerinden açıklamaktadır. Benzer şekilde başka bir katılımcı ayrımcılık deneyimini şu sözlerle açıklamaktadır:

“...Yani şöyle bir şey duyuyorum insanlardan sürekli. “Şu Suriyeliler artık ülkelerine kalkıp gitsinler”. Ama sonra bana bakıyorlar ve “ama tabi sizin gibi engelliler, hastalar kalsa da olur” diyorlar. Sanki lütfetmiş gibi sen kalabilirsin engelli olduğun için falan. Bu tarz şeyleri çok duyuyorum. O farklı oluyor yani ben engelli olmasam gözümün yaşına bakmayacaksın” (Katılımcı2, Erkek,31)

Uyuşu nedeniyle sözel şiddete maruz kaldığını ve sıklıkla çevresinden de bu söylemleri duyduğunu belirten Katılımcı2, bireylerin kendisinin engel durumunu gördükten sonra pozitif ayrımcı bir tutum sergilediğini de ifade etmektedir. Engelli sığınmacıların bir kısmı herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadığını belirtirken, bir kısmı da çeşitli alanlarda ayrımcılıklarla karşı kaşıyla kaldıklarını beyan etmiştir. Engelli sığınmacı bireylerin bazılarının yaşadıkları ayrımcılık deneyimlerine ilişkin görüşleri aşağıda yer almaktadır:

“...Mesela bir arkadaşım vardı onunla yaşadığım şeyi beni çok acıtmıştı. Çok iyi anlaşıyorduk, bana çok iyi davranıyordu sonra benim Suriyeli olduğumu öğrendi ve tamamen değişti yani. Artık benimle konuşmuyor yani sadece Suriyeli olduğum için... Bu olayı yaşadıkten sonra ben çok gerekmedikçe Arapça konuşmuyorum ve Suriyeli olduğumu belirtmiyorum. Yalnızca elzem durumlarda Arapça konuşuyorum.” (Katılımcı1,Kadın,40)

Katılımcı1'in maruz kaldığı ayrımcı tutumdan sonra Arapça konuşmaktan kaçınması ve Suriyeli olduğunu açıkça söylememesi; bireyin hissettiği baskının yoğunluğunu ve bunu bir koruma mekanizması olarak kullandığını örneklemektedir.

Görme engelli sığınmacıların ise neredeyse tümü yaşadıkları ayrımcılık nedeniyle toplumsal yaşama daha sınırlı katıldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazıları hem Suriye'de hem Türkiye'de toplumun görme engelli bireylere acıyarak baktığını ve bu deneyimin her iki ülkede de neredeyse aynı olduğuna dikkat çekmektedir:

“...Türkiye'de de Suriye'de de zorluk hep aynı. Bazen komşular konuşurlar yanımızda yakınımızda. Kör bu görmüyor yazık falan diye. O zaman çok alınıyoruz. Bu Suriye'deyken de böyleydi Türkiye'de de aynı. Herkesin görme engelli birine bakışı böyle. Acıyorlar halimize... Ben de kız kardeşim de evli değiliz. Bu halimizle kimse almazdı bizi zaten, evlenemedik.”(Katılımcı20,Kadın,37)

“Evet, çocuklarımla dışarı çıktığımda insanlar benimle dalga geçiyor. Bana takılıyor, bana hakaret ediyorlar. Benim içim kanıyor. Gözüm görmediği için bazen birine çarpıyorum, bana kızıyorlar. Ev sahibim, paramı ver yoksa seni evden çıkarttırırım diyor... Eşim bir yerde çalışmaya başlamıştı. Benim kör olduğumu biliyorlardı ve eşime kötü şeyler söylediler. Bende bir daha gönderemedim onu.”(Katılımcı18,Erkek,45)

Katılımcıların ifadeleri, toplumun olumsuz bakış açısı ve tutumunun engelli bireyleri etkilediğini ve engelli sığınmacıların sosyal yaşama katılımlarını sınırlandırdığını örneklemektedir. Özellikle kadın

olan katılımcının engeli nedeniyle maruz kaldığı ayrımcılıklara vurgu yaparak, bu durumu kız kardeşi ve kendisinin evlenememesinin nedeni olarak belirtmesi de önemli bir bulgudur.

Herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadığını belirten katılımcıların deneyimleri incelendiğinde, bireylerin ayrımcılığa uğramama deneyimleriyle Türkiye’de yaşam memnuniyetlerinin birbirleriyle paralel olarak ilerlediği görülmektedir:

“Çok şükür hiç kalp kırmadılar. Memnunum yani. Hiç öyle Suriyelisin sen diye ayırmadılar.”
(Katılımcı12,Erkek,37)

“Sağ olsun herkes bana çok çok yardımcı oldu bu zamana kadar. Hem hastanede hem Kızılay’da gittiğim her yerde yardımcı oldular. Hiç bu zamana kadar kötü bir olay yaşamadım çok şükür.”
(Katılımcı3, Kadın,36)

Engelli sığınmacıların sosyal yaşama katılımlarını sınırlayan unsurlardan biri de engel durumları nedeniyle birine bağlı kalma durumunun getirdiği zorunlu izolasyondur. Görme ve fiziksel engele sahip bazı katılımcılar deneyimlerini şöyle ifade etmektedir:

“Suriye’de iken istediğim yere gidip geliyordum. Ama burada hiçbir yeri bilmiyorum. Dışarı tek çıkamam. Çıkarsam da ya eşimden ya da başkasından yardım istiyorum. Yani eskiden bir işim vardı öğretmenlik yapıyordum. Şimdi iş de bulamıyorum.” (Katılımcı8, Erkek,38)

“İstedığımız her şeyi yapıyorduk, istediğimiz tedaviyi alıyorduk Suriye’deyken. Ama burada hem kimliğimin olmaması hem de maddi durumumuz elimi kolumu bağladı resmen. Eve hapsoldüm. Dışarı dahi çok fazla çıkmak istemiyorum. Zaten Nizip’te yaşıyoruz. Merkeze öyle istediğimiz zaman da gelemiyoruz. Dil de bilmiyoruz zaten o da çok sıkıntı oluyor. Biri olmadan dışarı çıkamıyorum.”
(Katılımcı15,Erkek,40)

“Evet, hep evdeyim. Bir yere gidemem. Benim gibi bir engellinin birinin yardımı olmadan tek başına dışarı çıkması hiç kolay değil.” (Katılımcı12,Erkek,37)

Birine bağımlı olarak yaşamanın yanı sıra bireylerin engel durumları nedeniyle sosyal yaşamlarının sınırlandığı, engellerini kabullenme süreçlerinin de bu durumunu etkilediği görülmektedir:

“Benim için aslında başlarda çok zordu özellikle küçükken. Kardeşlerim gibi oynayamadım, salıncağa binemedim, parka gidemedim. En önemlisi de ben hiç okula gidemedim bu çok önemli bir şeydi benim için o zamanlar... Böyle dışarıdan çocuk sesleri, bazen okul zili sesleri geliyordu... Bence en kötü şeylerden biri küçük bir çocuğu zaten yatağa bağlamış olmak. Bir keresinde baba demişim bu ayaklarımı kesin atın artık zaten bir işe yaramıyor, istemiyorum artık onları. Bir süre hiç evden çıkmamışım sonra. Tabii küçükken söylemişim bunları anlamıyordum o zaman şimdi büyüdüm artık anlayabiliyorum bir şeyleri. Tek başıma çaba gösteriyorum artık yine zorluk yaşamayayım diye ama diğer insanlardan daha çok uğraşıyorum.”(Katılımcı1,Kadın,40)

“Ben kendimi bildim bileli gözümde sıkıntı vardı. Ama Suriye’de daha iyiydim çalışıyordum daha iyi görüyordum. Ama şimdi büsbütün görememekten çok korkuyorum. Ben düşünmekten dolayı gece 4.30’da uyuyorum. Ev içinde kendi ihtiyaçlarımı karşılıyorum. Ama her gün daha az görmeye

başlıyorum. Psikolojim bozuldu hayattan bıktım... Psikolojik destek almak için de paranızın olması lazım bu ülkede. Ben daha karnımı doyuramıyorum” (Katılımcı,18, Erkek,45)

Katılımcı18'in görüşlerine benzer şekilde katılımcıların önemli bir bölümü engeli kabullenme süreçlerinde psikolojik yıpranmaya ve bunun için desteğin gerekliliğine dikkat çekmekte ancak ekonomik yetersizlikler nedeniyle psikolojik destek hizmetlerine erişimlerinin bulunmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca yeterli medikal ihtiyaçlara erişimin sağlanmasının, engelin kabulüne ve sosyal temasın artmasına katkı sağladığı görülmektedir:

“Başlarda çok etkilendim tabi. Bir yıl hiç evden çıkmadım neredeyse daha doğrusu çıkmak istemedim. Ama sonra protez takıldı. Onunla yürürken daha rahattım. İstedğim yerlere daha kolay gidiyordum, daha az ağrım oluyordu. Ama şimdi buna da alıştım.” (Katılımcı19, Kadın,19)

“Dışarı çıkıp gelemem. Bir yere gidemiyorum, hiçbir şey yapamıyorum. Her yerim bağlanmış gibi. Protez olmuş olsaydı belki yürüyebilirdim, belki dışarı çıkabilirdim rahatça. Alıştırdım belki ama o da yok... Nereye başvurmam gerektiğini de bilmiyorum ki” (Katılımcı12, Erkek,38)

Kadın katılımcının deneyimleri, engelli kadınların toplumsal cinsiyet rollerine de dikkat çekmekte ve kadınların engellerine rağmen evin tüm sorumluluğunu bir “kadın” olarak üzerine almak zorunda olduğunu vurgulamaktadır. Öz bakımını kendisi sağlayabilen, engelli olan eşinin de bakım sorumluluğunu üstlendiğini belirten ancak bakım konusundaki yalnızlığı nedeniyle sınırlı sosyal yaşantısına dikkat çeken engelli kadın sığınmacılardan biri de adeta isyanını şu sözlerle dile getirmiştir:

“Kocam zaten engelli ona da ben bakıyorum. Çocuklara da kendime de. Her şeyi ben yapıyorum tabi kim yapacak başka... Her şey benim üzerime kaldığı için hep evdeyiz nereye gidelim.” (Katılımcı7, Kadın, 43)

Engelli sığınmacıların yaşadıkları zorunlu işsizlik, maddi yetersizlik, ayrımcılık deneyimleri, engelin kabulünde psikolojik destek kaynaklarına yetersiz erişimleri ve birine veya bir şeylere bağımlı olmaktan kaynaklı yaşadıkları zorunlu izolasyon durumu onların toplumsal yaşama daha sınırlı katılım sağlamalarına neden olmaktadır.

TARTIŞMA

Küresel engellilik meselelerine ilişkin tartışmalarında, Barnes ve Mercer (2003) ve Whyte ve Ingstad (2007), engelliliği, engelli insanların deneyimlerini ve baskı koşullarını anlamada bağlamın önemini vurgulamaktadırlar. Bağlamı etkileyen unsurların ise mevcut konum, kültürel arka plan, toplumsal yapı, cinsiyet, engellilik ve engelli bireylerin kişisel deneyimleriyle ilgili olduğunun altını çizmektedir. Dolayısıyla çalışmadan elde edilen veriler Türkiye bağlamı ve Türkiye'deki Suriyeli engelli bireyler için önemli çıktılar sağlamaktadır. Bütüncül bir bakışla değerlendirme yapıldığında söz konusu tüm güçlüklerin engel sahibi olmayan sığınmacılar için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Ancak engelli sığınmacılar özelinde bu sorunların daha karmaşık olduğu ve engelli sığınmacıların bu güçlüklerin hepsiyle yüzleşmek zorunda kalabileceklerine dikkat çekilmesi gerekmektedir.

Engelli sığınmacıların iltica ülkesine yerleşme ve yaşamlarını yeniden inşa etme deneyimleri incelendiğinde, Güçtürk (2014) savaşın beklenilen aksine uzaması ve kamp sayısının ve koşullarının yetersizliği nedeniyle, sığınmacıların büyük bir bölümünün sınır il ve ilçelerinde tanıdık çevrelere veya kiraladıkları evlere yerleştiklerini bu araştırmayla benzer şekilde ortaya koymuştur.

Temel hizmetlere erişiminde yaşanan en temel problem ve yasal baskı unsuru, kayıtlanma ve geçici koruma kimliğinin edinilememesidir. Bireyler, kimlikleri bulunmadan başta sağlık ve sosyal yardımlara erişimde ciddi engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Burns'e göre (2017:1463); kayıtsız göçmen ve mültecilerin sağlık hizmetleri sistemlerinden dışlanması, insan sağlığının ihlalidir ve potansiyel olarak uzun vadeli olumsuz koşullara neden olmaktadır.

Araştırma kapsamında dil bariyeri, engelli sığınmacıların hizmetlere ve haklarına erişiminde baskılayıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki dil bariyeri üzerine yapılan bir araştırma (Flores, 2006), dil engelleriyle karşılaşan engelli hastaların düzenli bir tıbbi bakım kaynağına sahip olma olasılığının düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu araştırmada da söz konusu araştırmayla benzer şekilde, savaş mağduru engelli sığınmacıların sağlık hakkına erişimde bazı sorunlar yaşadığı ortaya konmaktadır. Bazı çalışmalar (Davies vd., 2011; Suurmond vd., 2011) da; göçmen/sığınmacı statüsü temelinde algılanan farklı muamelenin sağlık hizmetine erişim noktasında olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir. Söz konusu çalışmalar, araştırmamızla benzer şekilde sığınmacı bireylerin sağlık hizmetine erişiminde ve hizmetin sunumunda dil bariyeri başta olmak üzere çeşitli sorunların tedavi ve bakımın sürekliliğini zorlaştırdığını göstermektedir. Bulgular kamu kurumları veya özel sektöre bağlı olarak başta sağlık hizmeti olmak üzere temel hizmetlerin sunulduğu merkezlerde yeterli ve ücretsiz tercüman desteğinin önemini ortaya çıkarmaktadır.

Sağlık gereksinimlerine erişim kapsamında katılımcıların deneyimleri incelendiğinde, engelin türü ve düzeyiyle ilgili olarak katılımcılar ilaç, protez, akülü tekerlekli sandalye, ortopedik bot, akıllı baston gibi medikal gereksinim ve beklentilerinin olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra devletin karşılamadığı bazı özel ihtiyaç kapsamındaki ilaçlar için bireylerin, ilaç masraflarını kendilerinin karşılamak zorunda kaldıkları ancak maddi yetersizlik nedeniyle ilaçlara erişemedikleri görülmüştür. Taşkın'ın (2018) geçici koruma altındaki engelli Suriyeliler ve engelli Iraklı sığınmacıların için sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerine erişimlerine yönelik 268 engelli sığınmacıyla yaptığı araştırması da geçici koruma altındaki engelli Suriyelilere ve engelli Iraklı sığınmacılara verilen sağlık hizmetlerinin kalitesinin düşük olduğunu ortaya koymuştur. Dahası, engelli bireylerin rehabilitasyon ve fizik tedavi imkânlarına erişemedikleri, engelleri nedeniyle ihtiyaç duydukları protez, ortez, tekerlekli sandalye, işitme cihazı, gözlük gibi sağlık ekipmanlarını temin edemedikleri ve maddi olanaklarının düşük olduğu bu çalışmayla benzer bir şekilde dile getirilmiştir.

Burns (2017), sağlık hakkının çoğu zaman vatandaşlıkla sınırlı kalabildiğini ve engelli göçmen ve mülteciler gibi grupların sağlık hakkını gerçekleştirme olanaklarının kısıtlanabileceği hatta

engellenebileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda araştırma, Burns (2017) ile ortak bir kanıya sahiptir. Engelli sığınmacılardan bazıları, hizmetlere erişimde yaşadıkları zorluklardan biri olarak Türk vatandaşı olmamalarını ve geçici koruma statüsüne sahip olmalarını gerekçe göstermişlerdir. Engelli sığınmacılardan bazılarının vatandaşlık hakkının sağlanmasıyla daha iyi yaşam koşullarına ulaşabileceklerine inandıkları ve ilerleyen zamanlarda Türk vatandaşlığı almak gibi bir beklentilerinin olduğu gözlenmiştir. Ancak yasal olarak bu sürecin pratikte pek çok zorluğu olduğuna da vurgu yapılmaktadır.

Katılımcılardan 7'si bekâr, 12'si evli ve bir katılımcı da duldur. Evli katılımcılardan 11'nin erkek, yalnızca 1 kadın katılımcının evli olduğu görülmüştür. Buz ve Karabulut (2015) ve Orhan ve Özkan'ın (2019) çalışmaları da bu araştırmayla benzer biçimde engelli kadınların özellikle aile kurma ve evlilik noktasında sorunlarla karşılaştığını ve erkeklere göre bu konuda daha fazla ayrımcılığa maruz kaldıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca kadınlar ev içi işlerde sorumlulukların kendilerine yüklediğini belirtirken, erkek engelli sığınmacıların toplumsal ve aile içi rollerini yerine getiremedikleri için kendilerini yetersiz hissettikleri ve bunun da üzerlerinde bir baskı yarattığı saptanmıştır.

Aile odağında ve çoklu engellerinin yaşanması kapsamında bireylerin yaşam deneyimleri incelendiğinde, bu durumun bireylerin mevcut sorunlarının artmasına, karşılanamayan temel ve özel gereksinimlerin çeşitlenmesine ve yaşadıkları ekonomik güçlüklerin kritik bir hal almasına neden olduğu saptanmıştır. Doğru ve Arslan (2006)'da engelli bireylere sahip ailelerin ekonomik yetersizlik yaşadıklarını ve dolayısıyla aile üyelerinin maruz kaldığı stres ve sorunların da artış gösterdiğini bu çalışmayla tutarlı olarak ortaya koymaktadır.

Karşılaşılan sorunlar ve özel gereksinimler bağlamında da katılımcıların en çok altını çizdiği sorun, yaşadıkları ekonomik güçlükler olduğu görülmüştür. Bu bağlamda yoksulluğun, sığınmacıların engellik ve zorunlu göç deneyimlerini güçleştirdiği ve sürdürülebilir yaşamsal faaliyetlerin önünde ciddi bir risk ve baskı yarattığı söylenebilir. Bazı çalışmalarda (Groce vd., 2011; Mitra vd., 2012) bu araştırmanın bulgularını destekler nitelikte engellilik ve yoksulluğun ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğu sıklıkla ileri sürülmekte ve engelliliğin yoksulluk riskini artırdığı belirtilmektedir.

Sosyal hizmetin baskı karşıtı anlayışıyla engelli sığınmacıların yaşadığı yoksulluk sorununa bakıldığında sosyal hizmet uygulamalarının da yalnızca sosyal yardımlara indirgenmemesi ve bağımlı ve güçsüz bir grubun yaratılmamasına dikkat edilmesi gerektiği ortaya konmuştur (Tuncay ve İl, 2007: 66). Bu noktada engelli sığınmacıların yoksulluk deneyimlerinde baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamaların çok boyutlu olarak ele alınması ve özellikle makro düzeyde önleme çalışmalarına daha fazla özen gösterilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Engelli sığınmacı bireylerin yaşadıkları en önemli sorunlardan biri de istihdama katılımında önlerine çıkan engellerdir. Engelli sığınmacıların istihdam deneyimleri odağında yapılan araştırmalar, günümüzde hala engelli bireylerin istihdama (Burkhauser vd., 2002; Balser, 2002) erişimde engellerle karşılaştıklarını ortaya koymaktadır. Bu araştırmada da katılımcıların önemli bir bölümünün, köken ülkelerinde sahip oldukları mesleklerini yapamadıkları, düzenli gelir sağlayan

herhangi bir işte çalışmadıkları ve iltica ülkesindeki istihdam fırsatlarının yetersiz olduğunu vurguladıkları görülmüştür. Bazı engelli sığınmacıların devam eden sağlık problemleri ve engel durumları nedeniyle eski mesleklerine dönemedikleri için kendilerini yetersiz hissettikleri, hem Suriyeli hem de engelli olduklarından dolayı toplumda ötekileştirildiklerini düşündükleri saptanmıştır.

Belçika'daki engelli İranlı sığınmacılarla yapılan ve istihdam bağlamında araştırma bulgularıyla örtüşen bir çalışma, uzun süreli marjinalleşme deneyimlerini, sosyal izolasyonu, iş imkânlarının eksikliğini ve engelli sığınmacıların ırksal ve dini *ötekiliklerinden* dolayı reddedilme deneyimlerini ortaya koymuştur (Albrecht vd., 2009). Bu bağlamda engelli sığınmacıların ötekileştirilerek maruz kaldıkları baskının, haklarına erişimini engellediği, istihdama aktif katılımlarını zorlaştırdığı ve sosyal temaslarını azalttığı görülmektedir.

Araştırmaya katılım sağlayan 7 engelli kadın sığınmacıdan yalnızca birinin aktif olarak istihdama katıldığı ve diğer engelli kadınların yalnızca ev içi emeğinin bulunduğu görülmüştür. Engelli kadın sığınmacıların köken ülkelerinde günlük yaşantılarında evin içine çekildikleri ve daha çok aile üyelerinden erkeklerin istihdama katılımında öncelikli olduğu gözlenmiştir. Bu araştırmayla benzer şekilde Gürdoğan(2020) Çanakkale'deki engelli mültecilerin deneyimleri üzerine yaptığı araştırmasında, kadın engelli mülteciler istihdama daha az katıldığını, daha izole ve ev odaklı bir yaşam sürdürdüklerini ortaya koymaktadır.

Engellilik çalışmaları literatüründe, azınlık olan engelli sığınmacıların yaşadıkları dezavantaj ve ayrımcılığın çoklu ve eşzamanlı kaynaklarını tanımlayan bazı çalışmalar (Stuart, 1992; Ahmad ve Atkin, 1996; Vernon, 1997) bulunmaktadır. Bu bağlamda engelli sığınmacıların deneyimleri göz önünde bulundurulduğunda; hem engelli bireyler arasında hem de iltica edilen toplum arasında azınlık grubu olarak hissettikleri ayrımcılığın bir baskı yarattığı saptanmıştır. Maruz kalınan baskının da engelli sığınmacıların insan haklarına erişimini ve sosyal yaşama katılımını da olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir. Özellikle görme engelli katılımcıların maruz kaldıkları ayrımcılığı belirgin bir şekilde ortaya koyduğu ve bu nedenle toplumsal yaşama daha az katılım sağladıklarına ilişkin bulgular dikkat çekicidir. Benzer şekilde görme sorunları olan mültecileri, fiziksel engelleri olan diğer mültecilerle karşılaştıran Crock ve ark. (2015), görme sorunları olan mültecilerin toplumda daha izole olduğunu ortaya koymaktadır. Burcu (2006) da engelli bireylerin toplumda "acınan, dışlanan, küçümsenen, yetersiz görülen" bireyler olarak etiketlendiklerini, bu durumun engelli bireylerin kendilerini toplumdan sosyal olarak izole etmelerine neden olduğunu benzer biçimde ortaya koymaktadır. Ayrıca Ercan ve arkadaşlarının (2019), engelliliğin kabullenme sürecine ilişkin zorlukları değerlendirdiği çalışmasıyla tutarlı olarak bu çalışma da, engel durumunun yol açtığı fiziksel ve duygusal yük, fonksiyonel ve yaşamsal kısıtlılıkların bireylerin yaşamlarını güçleştirdiğini ortaya koymaktadır. Dahası, araştırmanın bulguları bireylerin haklarına erişimi söz konusu olduğunda çoklu engellere ve ayrımcılıklara maruz kaldığına dikkat çekmek istemektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Katılımcılara engel durumları, geçmiş yaşam tecrübeleri, zorunlu göç süreçleri, göçle birlikte yaşadıkları değişimler, sığınmacı statüsüne yönelik zorluklar ile gelecek beklentilerine dair göç ve engellilik literatürü doğrultusunda hazırlanan sorular sorulmuş ve bulgular sosyal hizmet perspektifiyle analiz edilmiştir.

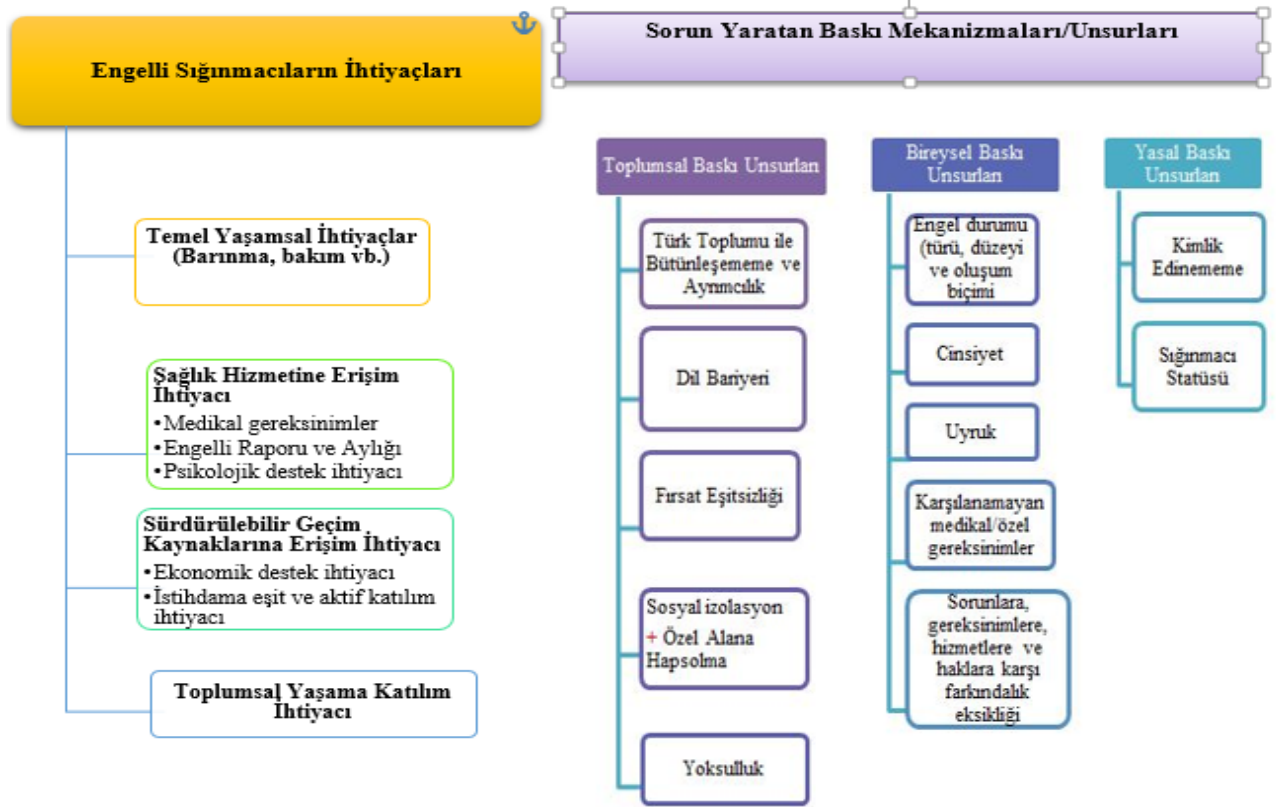
Fenomenolojik modele dayalı bu nitel çalışmanın çözümlenen verilerinde savaş mağduru engelli sığınmacıların zorunlu yerinden edilme süreçlerinden daha fazla etkilendikleri, karşılanamayan özel ihtiyaçlarının bulunduğu, ekonomik olarak ciddi güçlükler yaşadıkları ve sürdürülebilir yaşam koşullarına sahip olmadıkları saptanmıştır. Ayrıca birden fazla engele sahip olan bireylerin ve diğer aile üyelerinde de genetik rahatsızlıklar veya savaş kaynaklı yaşanan engelliliğin, engelli sığınmacıların ve ailelerinin göç deneyimlerini güçleştirdiği önemli bir çıktı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun bireylerin ve ailelerinin yaşadıkları çok boyutlu sorunları artırdığı ve özellikle ekonomik yetersizliğin kronik bir sorun haline gelmesine neden olduğu görülmüştür.

Engelli sığınmacıların iltica ülkesine yerleşme ve yaşamlarını yeniden inşa etme sürecinde barınma gereksinimlerinin karşılanmasında kamp deneyimlerinin ve akraba-tanıdık yanında kalma deneyimlerinin önemli bir yer tuttuğu gözlenmiştir. Savaş mağduru engelli sığınmacıların sağlık ve sosyal hizmetlere erişimde çeşitli zorluklar yaşadığı saptanmıştır. Katılımcıların önemli bir bölümünün acil sağlık hizmetlerinden faydalanmak amacıyla ülkemize giriş yaptıkları, kimlik problemi nedeniyle yeterli sağlık hizmetlerine erişemedikleri, dil bariyerinin başta sağlık hizmetlerine erişimde ve hizmetlerin devamlılığı noktasında sorunlara neden olduğu, bireylerin karşılanamayan medikal gereksinimlerinin bulunduğu ve engelli aylığından faydalanma kriterleri nedeniyle sorun yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. İlaç gereksiniminin çoğunlukla devlet tarafından karşılandığı ancak medikal cihazlara erişimin oldukça sınırlı olduğu ve alanda hizmet vermekte olan sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle karşılanmaya çalışıldığı saptanmıştır.

Yoksulluğun, temel hizmetlere erişimin önündeki önemli engellerden olduğu anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra engelli sığınmacıların istihdam fırsatlarının yetersizliğini vurguladıkları, istihdama erişimde ayrımcılık nedeniyle sorunlar yaşadıkları ve önemli bir bölümünün Suriye’de yaptığı işini denklik, yetersiz fırsatlar, erişilebilirlik ve sağlık sorunları nedeniyle ülkemizde devam ettiremediği saptanmıştır. Toplumla bütünleşme noktasında katılımcıların sağlık, istihdam ve sosyal yaşantılarında çoklu ayrımcılıklara maruz kaldıkları ortaya konmuştur.

Katılımcıların zorunlu göç deneyimleri bütünüyle değerlendirildiğinde yaşadıkları deneyimlerinin, sorunlarının ve ihtiyaçlarının; ülkeye giriş şekillerine, kimlerle göç ettiklerine, cinsiyete, engelin türü ve düzeyine göre bile farklılaşabildiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca cinsiyete, sığınmacı olma statüsüne, başvuru mekanizmaları hakkında bilgi düzeyine, mali desteklere erişime ve temel ihtiyaçların karşılanma düzeyine göre de deneyimlerin kesiştiği veya farklılaşabildiği görülmüştür.

Engelli sığınmacıların ihtiyaçlar hiyerarşisi ve baskı mekanizmaları/unsurları Şekil 2'de şema halinde sunulmuştur. Şekil incelendiğinde engelli sığınmacıların çok fazla sorunla yüzleştiği ve hak ve ihtiyaç temeli odağından belli bir basamakta takılı kalıp ilerlemekte güçlük yaşadıkları anlaşılmaktadır. Özellikle ekonomik yetersizlik ve fırsat eşitsizliği vurgusunun da belirlenen temalarda sıklıkla yer aldığı dolayısıyla engelli sığınmacıların temel yaşamsal ihtiyaçları yeterince karşılanmadığında diğer basamaklara geçişin güçleştiği görülmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi ile karşılaştırıldığında ise engelli sığınmacıların temel ihtiyaçları karşılanmadan kendini gerçekleştirme basamağına dâhi ulaşmalarının pek mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

Şekil 2: Engelli Sığınmacıların İhtiyaçlar Hiyerarşisi ve Baskı Mekanizmaları/Unsurları

Sınırdan geçişleri düzenli veya düzensiz şekilde fark etmeksizin engelli sığınmacıların kayıt altına alınması ve söz konusu topluluğun büyüklüğü ve ihtiyaçları hakkında bilgi sahibi olunması son derece önemlidir. Sınır hattından başlamak üzere engelli sığınmacıların tespitinin sağlandığı bir birim kurulması, engellilik alanında uzman personeller aracılığıyla ihtiyaç tespitinin sağlanması gerekmektedir.

Türk vatandaşı olmadığı için başta protez, ortez, akülü tekerlekli sandalye, akıllı baston, işitme cihazı ve fizik tedavi gibi medikal ihtiyaçlara erişmekte güçlük yaşayan ve erişimleri sınırlandırılan tüm savaş mağduru engelli sığınmacıların göç ve engellilik alanındaki yasal ve ulusal sözleşmelere de uygun olarak hizmetlerden sağlık sigortası kapsamında eşit ve ücretsiz bir biçimde faydalanması, insan haklarının yerine getirilmesinde kilit bir düzenleme olacaktır.

Erişilebilirlik ilkesi Engelli Hakları Sözleşmesinin de temel ilkelerinden birini oluşturmaktadır ve engelli bireylerin sunulan tüm hizmetlerden evrensel ve kapsayıcı bir anlayışla ek masraf yapmadan faydalandırılmasını savunmaktadır. Bu bağlamda sığınmacıların engel durumları hakkında yeterli bilgiye ve farkındalığa sahip olması ve bu bireylere engelli raporu edinim sürecinde destek sağlanması önem taşımaktadır. Ayrıca bireylerin fizik tedavi, evde bakım ve engelli aylığı gibi temel ve özel hizmetlere erişimi desteklenmelidir.

Ekonomik yetersizliğin hizmetlere erişimde önemli bir engel olduğu görüldüğünden, engelli sığınmacıların sürdürülebilirliği olan sosyal uyum ve yardım programlarından düzenli olarak aynı ve maddi olmak üzere faydalanması hayati bir ihtiyaç olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet ve yardımlara erişimlerinin ve uygun danışmanlık hizmetlerini alabilecekleri engellilik alanında özelleştirilmiş hizmet sağlayıcıların sayısının artırılması önem kazanmaktadır.

Araştırma boyunca neredeyse görüşme yapılan her engelli sığınmacının uzun zamandır bu kadar uzun konuşmadığını belirtmesi, bireylerin duygusal sağaltım ihtiyacını da ortaya koymaktadır. Bu bağlamda engelin kabulü, zorunlu göç deneyimi sonrası olası travma ve depresyon haline ilişkin psikolojik destek yönlendirmelerinin yanı sıra sosyal hizmet grup çalışmalarının engelli sığınmacıların yaşadıkları sorunlarla baş etmelerinde önemli olduğu düşünülmektedir. Özellikle destek ve kendine yardım grupları oluşturularak engelli sığınmacıların deneyimlerini, korkularını ve beklentilerini paylaşabilmelerine ve karşılıklı bir yardım ortamının yaratılmasına olanak sağlanacaktır.

Engellilik yalnızca bireyi değil içinde bulunduğu aile sistemini de etkilemektedir. Bu noktada engelli aileleriyle görüşmeler sağlamak, ihtiyaç duyulması halinde aile bireylerinin psikolojik iyilik halinin artırılmasına yönelik bireysel veya grup çalışmalarına yönlendirmek faydalı olacaktır. Bunun yanı sıra sosyal hizmet uzmanlarının aile danışmanlığı hizmetleri de sağlamaları önerilmektedir.

Hem yerel toplumdaki hem de sığınmacı toplumdaki engelli ailelerinin bir araya getirildiği, çeşitli komiteler kurulabilir. Böylece engelli bireylerin ve ailelerin sosyal destek sistemleri genişletilebilir ve toplumsal uyum sürecine katkı sağlanabilir.

Bireylerin hizmetlere erişimde maruz kaldıkları baskıcı sosyal koşul ve unsurların belirlenmesi, hissedilen baskının azaltılması ve önlenmesi noktasında mikro, mezo ve makro düzeyde çalışmalar yapılması gerekmektedir. Özellikle sosyal uyumu zorlaştıran yasal ve toplumsal baskı mekanizmalarına dikkat çekilmesi gerekmektedir. Bu noktada engelli sığınmacıların ülkeye girişlerinin ardından tespit edilmesi, sosyal inceleme yoluyla koruma ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bunlara cevap verilmesi zorunlu bir ihtiyaç olarak değerlendirilmelidir.

İnsani yardım alanında hizmet veren sivil toplum kuruluşlarının, engellilik alanında özelleşerek hizmet sunacak sürdürülebilir yaşam merkezlerinin ve özellikle medikal cihaz desteği gibi konularda uzmanlaşan sağlık merkezlerinin artırılması ve söz konusu merkezlerin erişilebilir olması önemlidir. Engelli bireylerin istihdama erişimde maruz kaldığı ayrımcılığın ve dışlanmanın önlenmesi amacıyla

yerel yönetimler, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının ortak istihdam fırsatları yaratması beklenmektedir. Son olarak, sosyal hizmet uzmanları için kayda değer bir öneri, engelli sığınmacıların ötekileştirilmesi ve direniş deneyimlerini gün ışığına çıkarabilecek araştırmalara girişme ihtiyacıdır.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırmanın etik kurul onayı; Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Sağlık Bilimleri Etik Kurulundan 10/04/2019 tarih ve 20.478.486 nolu kararla elde edilmiştir. Veri toplama izni SGDD-ASAM Genel Merkezinden edinilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden bireylere Gönüllü Katılım Formu imzalatılarak bilgilendirilmiş onamları alınmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adler E.S, Clark R. (2018). *How It's Done: An Invitation to Social Research*, USA:Thomson Wadsworth Publishing Company
- AFAD. (2017). Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması. Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Ahmad, W. I., & Atkin, K. (1996). *Race and Community Care*. Race, Health and Social Care Series. Buckingham: Open University Press.
- Albrecht, G. L., Devlieger, P. J., & Van Hove, G. (2009). Living on the margin: disabled Iranians in Belgian society. *Disability & Society*, 24(3), 259-271.
- Baker, C., Wuest, J. & Stern, P.N. (1992). Method Slurring: The Grounded Theory/ Phenomenology Example. *Journal of Advanced Nursing*, 17(11), 1355-1360. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.1992.tb01859.x>
- Balser, D. B. (2002). Agency in organizational inequality: Organizational behavior and individual perceptions of discrimination. *Work and Occupations*, 29(2), 137-165.
- Barnes, C., ve Mercer, G. (2003). *Disability*. Cambridge: Polity Press
- Brzuzy, S. (1997). Deconstructing disability: The impact of definition. *Journal of Poverty*, 1(1), 81-91.
- Burcu, E. (2006). Özürlülük kimliği ve etiketlenmenin kişisel ve sosyal söylemleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 61-83.
- Burcu, E. (2017). Türkiye'de Engelli Bireylerin Dezavantajlı Konumlarına Engellilik Sosyolojisinin Eleştirel Tavrıyla Bakmak. *Toplum ve Demokrasi*, 11(24), Temmuz-Aralık, 107-125.

- Burkhauser, R. V., Daly, M. C., Houtenville, A. J., & Nargis, N. (2002). Self-reported work-limitation data: What they can and cannot tell us. *Demography*, 39(3), 541-555.
- Burns, N. (2017). The human right to health: Exploring disability, migration and health. *Disability & Society*, 32(10), 1463-1484.
- Buz S, Karabulut A. (2015). Ortopedik Engelli Kadınlar: Toplumsal Cinsiyet Çerçevesinde Bir Çalışma. *Igdir University Journal Of Social Sciences*, 7, 25-45.
- Davies, B., Larson, J., Contro, N., & Cabrera, A. P. (2011). Perceptions of discrimination among Mexican American families of seriously ill children. *Journal of Palliative Medicine*, 14(1), 71-76.
- Ercan, F.Z, Kırılıoğlu, M, Kalaycı Kırılıoğlu, H.İ. (2019). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Bu Durumu Kabulleniş Süreçleri Ve Bu Duruma Dair Görüşleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(44): 597-628.
- Finkelstein, V., (1991). *Disability: An Administrative Challenge?* In M. Oliver (Ed.), *Social Work: Disabled People And Disabling Environments*. London: Jessica Kingsley.
- Flores, G. (2006). Language barriers to health care in the United States. *N Engl J Med*, 355(3), 229-231.
- Geçici Koruma (2021, 12 Ağustos). Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Groce, N., Kett, M., Lang, R. ve Trani, J. F. (2011). Disability and poverty: The need for a more nuanced understanding of implications for development policy and practice. *Third World Quarterly*, 32(8), 1493-1513.
- Güçtürk, Y., (2014). *Sürgün ile Savaş Arasında Suriyeli Mülteciler*, Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).
- Gürdoğan, D., (2020). *Çanakkale’de Engelli Mülteciler: Deneyimler, Sorunlar, Olanaklar*, Çanakkale Üniversitesi Disiplinler Arası Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalı Ortadoğu Araştırmaları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Hanes, R. (2009). None is Still Too Many: An Historical Exploration of Canadian Immigration Legislation As It Pertains to People with Disabilities. *Developmental Disabilities Bulletin*, 37, 91-126.
- Harris, J. (2003). ‘All doors are closed to us’: A social model analysis of the experiences of disabled refugees and asylum seekers in Britain. *Disability & Society*, 18(4), 395-410.
- Kaya, M., (2017) Türkiye’deki Savaş Mağduru Engelli Suriyeli Mültecilerin Toplumsal Hayata Adaptasyon Süreçleri: Özel ve Kamusal Alan Engelleri. *Diyalektolog*, (16), 127-144.
- Kurtoğlu K., Hümeýra A. (2018). *Savaşın Engellileri: Engelli Yaşama Mahkûm Edilen Suriyeliler*. İnsamer Gözlem-Saha 12.
- Mitra, S., Posarac, A., ve Vick, B. (2013). Disability and poverty in developing countries: a multidimensional study. *World Development*, 41, 1-18.
- Orhan, S. Özkan, E. (2019), Engelli Kadın Olmak. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1): 1-19.

- Reilly, R. (2008). *Disabilities among refugees and conflict-affected populations*. Women's Refugee Commission (formerly Women's Commission for Refugee Women and Children), New York.
- Straimer, C. (2010). *Vulnerable Or Invisible?: Asylum Seekers with Disabilities in Europe*. UNHCR, Policy Development and Evaluation Service.
- Stuart, O. (1992). Race and disability: Just a double oppression?. *Disability, Handicap & Society*, 7(2), 177-188.
- Suurmond, J., Uiters, E., de Bruijne, M. C., Stronks, K., & Essink-Bot, M. L. (2011). Negative health care experiences of immigrant patients: a qualitative study. *BMC health services research*, 11(1), 1-8.
- Şahin, F. (2005). Sosyal hizmetler uzmanlarının güçler perspektifinin temellerine ilişkin düşünceleri üzerine bir araştırma. *Sağlık ve Toplum*, 15(4), 43-51.
- Taşkın D. (2018). *Sığınmacılar ve Geçici Koruma Altındaki Engelli Suriyeliler ile Engelli Iraklılar: Türkiye'de Sağlık ve Rehabilitasyon Hizmetlerine Erişimdeki Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Teherani A., Martimianakis T., Stenfors-Hayes T., Wadha A., Varpio L. (2015). Choosing A Qualitative Research Approach. *J Grad Med Educ*. 7, 669-670.
- The UN Refugee Agency (UNHCR). (2019), *Global Trends Forced Displacement in 2019*: UNHCR.
- Tuncay, T., & Sunay, İ. (2007), Sosyal Hizmette Baskı Karşıtı Uygulama Sosyal Adalet Paradigması Temelinde Bir Özgürleştirme Pratiği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(2), 59-72.
- Vernon, A. (1996). Fighting two different battles: Unity is preferable to enmity. *Disability & Society*, 11(2), 255-263.
- Whyte, S. R., & Ingstad, B. (2007). *Introduction: Disability Connections. Disability In Local And Global Worlds*, Whyte, R. Susan & B. Ingstad içinde, (s. 1-32). London: University of California Press.
- Wong, E. H. S. (2012). Not Welcome A Critical Analysis of Ableism in Canadian Immigration Policy from 1869 to 2011. *Critical Disability Discourses/Discours critiques dans le champ du handicap*, 4.

